

ISSN 1991-0614
eISSN 2788-8762

MARGULAN
UNIVERSITY

04- 2023

ҚАЗАҚСТАН

педагогикалық хабаршысы

педагогический вестник

КАЗАХСТАНА

ПАВЛОДАР

КеАҚ «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің»
ғылыми, ақпараттық-талдамалы журналы
Научный информационно-аналитический журнал
НАО «Павлодарский педагогический университет
имени Әлкей Марғұлан»

2004 жылдан шығады
Основан в 2004 году

**ҚАЗАҚСТАН
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ВЕСТНИК
КАЗАХСТАНА**

4'2023

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ХАБАРШЫСЫ

бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы

КУӘЛІК

№9076-Ж

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ, АҚПАРАТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ БЕРГЕН

25.05.2008 ж.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор

Жилбаев Жанбол Октябрович – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Бас редактор орынбасары

Нурғалиева Айгерим Кажимуратовна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Жауапты хатшы

Матаев Берик Айтбаевич – философия докторы (PhD), қауымдастырылғын профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Редакциялық алқа мүшелері

Аганина Құндыз Жамиевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Абай ат. Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан)

Лопаткин Владимир Михайлович – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Алтай мемлекеттік педагогикалық университеті, Барнаул қ., Ресей)

Мухтарова Шакира Мукашовна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Е.А. Букетов ат. Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., Қазақстан)

Отепова Гульфира Елюбаевна – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Волохов Сергей Павлович – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент (Алтай мемлекеттік педагогикалық университеті, Барнаул қ., Ресей)

Каримова Анара Еркеневна – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Шоманова Жанат Кайроллиновна – техника ғылымдарының докторы, профессор (Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан)

Шуджаул Мулк Хан – философия доктор PhD, қауымдастырылғын профессор (Каид-и-Азам университеті, Исламабад қ., Пакистан)

Шалғынбаева Кадиша Кадыровна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан)

Дончева Юлия – философия доктор PhD, профессор (Русе университеті, Русе қ., Болгария)

Техникалық хатшы: Г.С. Салменова

Журналдың басты тақырыптық бағыттары:

педагогика; психология; педагогтардың кәсіби даярлығының теориясы мен тәжірибесі;

педагогикадағы инновациялар; оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологиялары.

Жілігі: жылына 4 нөмір

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде жарияланады.

ISSN 1991-0614

eISSN 2788-8762

© Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті

Г.А. Бейсембаева, М.А. Кененбаева, Б.М. Жапарова Бастауыш сынып оқушыларына коммуникативті дағдыны қалыптастыру жолдары	4
A.A. Bekisheva, A.Zh. Temirzhanova, R.H. Koshkimbaeva The development of dialogic speech in preschoolers in the process of integrating games.....	19
O.F. Sonmez, A.A. Kudysheva, A.E. Mukhametkairov High class students soft skills development technologies	33
М.А. Рамазанова, Б.Д. Ныгметова, Ж.А. Зейнулла Использование видеоматериалов как важного компонента языкового образования.....	47
A.S. Saparova, A.A. Saduakassova, A.O. Abdyrova Scientific foundations of working with left-handed children of preschool age	62
Авторларға арналған ереже Правила для авторов	79

*Г.А. Бейсембаева*¹, М.А. Кененбаева², Б.М. Жапарова²*

¹ «Ертіс дарыны» өңірлік қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

² Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы
gulshat.bejsembaeva@ma il.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Біздің мақалада еліміздегі білім мен ғылымның қазіргі жүйесін шешу талабы қойылған. Бірқатар өзекті мәселелердің шешімін табуға бағытталған зерттеулер келтірілді. Қарқынды даму адамзат пен қоғам үшін үлкен проблемалар туғызды. Жаһандану мен модернизацияға байланысты бізді қоршаған әлем түбегейлі өзгерістерге ұшырауда.

Бұл ғасыр мектептері оқушыларды өмірде, еңбекте және азаматтық халде балаларды ынтымақтастыққа дайындайтынын, ұлттық және әлемдік пікірлердің алуан түрлілігі мен ерекшелігін түсінетінін, олардың өзіндік дербестігі мен бірегейлігін қалыптатыруға көмектесетінін өмір нәтижелері дәлелдейді. Осыған байланысты қазақ сыныбында оқитын орыс тілді мектеп оқушыларымен қарым-қатынас жасауда оқушының сөздік қорын және тілін дамыту бүгінгі таңда ерекше маңызға ие. Мақалада білім беру аясында бастауыш мектепте жаңартылған бағдарлама бойынша коммуникативті дағдыны оқушыға қалыптастыру жолдары тілдік бағыттар арқылы тіл үйретуде айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдыларын қалыптастыру бойынша жүргізілген зерттеу нәтижелеріне негізделген оқыту әдістемесі жаңартылған мазмұнда берілген.

Пән бойынша білімді беру кезінде білім алушының құзыреттілігін анықтайтын білім беру бағдарламаларына сәйкес тілдік дағдылар ескеріліп, орындалатын жұмыстың әдістемесі көрсетіледі. Жаңартылған бағдарлама негізінде «әдебиеттік оқу» пәндік бағдарламасының мақсаты – тілдің функционалдық-коммуникативтік қызметі арқылы қоғамдық ортада тілдік қатынасты жүзеге асыратын тұлғаның дамуына мүмкіндік туғызу. Осы орайда біздің зерттеуіміз жүргізілді. Осы мақсатты негізге ала отырып, оқушылардың сөйлеу тілін, сөздік қорын дамытуда тіл байлығының алатын орны ерекше екені байқалды.

Кілтті сөздер: коммуникативті, дағды, әдістеме, айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының 2023–2029 жылдарға арналған білім беруді дамыту тұжырымдамасында негізгі ұлттық құндылықтарға негізделген қоғамды қалыптастыруда аса қуатты әлеуетке ие. Ерте жастан бастап балалар әдебиеті мен халық ауыз әдебиеті арқылы қазақ халқының мәдениетін сақтау және мұра ету – бұл баланы қазақ халқының мәдени-тарихи кодына сәйкес баулудың және балада өзіндік сана-сезімді тәрбиелеудің әмбебап тәсілі. Қазақ тілін меңгерту мақсатында педагог күні бойы үлгілік оқу бағдарламасында айқындалған сөздік минимумды қолданады, балалармен әртүрлі қызмет түрінде баланың ауызша жүйелі сөйлеуін дамытады, белсенді сөз қорын байытады, қазақ тілін, қарым-қатынас мәдениетін меңгеруге ықпал етеді, сондай-ақ қазақ халқының мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен таныстырады [1].

Осы тұжырымдамада баланы ерте жастан бастап коммуникативтік дағдыны қалыптасыру көзделген. Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің таңдау курстарының үлгілік оқу бағдарламаларының әдебиеттік оқу пәнін оқытудың мақсаты мен міндеттерінде де айқын көрсетілген.

Қазақстандағы білім мен ғылым жүйесінде шешімін таппай келе жатқан өзекті мәселелер көп. Зерттеу нәтижелері біздің еліміздің тұрғындарының сауаттылық (ауызша, жазу) және құзыреттілік деңгейі бойынша әлемнің көптеген елдерінен артта қалғанын көрсетті. ЭЫДҰ бағдарламасының (PIAAC) «Ересектердің (16–65 жас) тілдік құзыреттілігін халықаралық бағалау нәтижелері бойынша біздің еліміз білім беру және оқыту бойынша 34-ші орында, математикалық сауаттылық бойынша (39 елдің ішінде) және ақпараттық сауаттылық бойынша 33-ші орында тұр және байланыс технологиясы (елден 36) 32-орынды иеленді. Біздің еліміздің бұл нәтижелері ЭЫДҰ елдері мен Ресей Федерациясының орташа көрсеткішімен салыстырғанда өте төмен деңгейді көрсетті. Білім беру жүйесінен осы жағдайларды жақсартпасақ, еліміздегі ұлттық құндылықтар төмендеп, одан әрі нашарлап, кәсіби мамандардың саны азайып, елдің экономикалық әлеуеті төмендейтінін зерттеулер көрсетіп отыр. Еліміздегі озық және әлемдік тәжірибеге сәйкес білім мен ғылым жүйесін дамыту бойынша нақты шаралар қабылдау керек. Мысалы, шетел зерттеушілердің зерттеу нәтижелеріне шолу әлемдік білім кеңістігіне сәйкес білім беру және оқыту саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыты алты бағытқа шоғырлануы күтілуде. Олар:

- әділеттілік және сапа;
- студенттерді келешек маман ретінде даярлау;
- оқу орындарын жетілдіру;
- оқушы білімін бағалау;

- білім беруді басқару;
- білім беру ұйымдарын қаржы жағынан қамтамасыз жасау.

Осы бағыттарды жақсарту үшін елдер қазіргі даму деңгейін және проблемаларды барынша тиімді шешудің барлық қолда бар мүмкіндіктерін басшылыққа алады [2, 26].

Қарқынды даму әлеуметтік даму мен модернизацияның әсерінен әлемге үлкен өзгерістер әкелді, бұл қоғамның, қоғамның және қоршаған ортаның әрбір мүшесі үшін орасан зор проблемаларды тудырады. Заманауи мектептердің нәтижелері оқушылардың дербестігі мен даралығын дамытуға, отандық және шетелдік ғалымдармен пікір алмасу негіздерін түсінуге, оқушыларды өмірлік тәжірибеде, еңбекте, өмірлік ұстанымда ынтымақтастыққа дайындау қажеттілігін дәлелдейді.

Білім беруді дамытуды ең алдымен баланың коммуникативтік дағдысынан бастаған жөн болар еді. Ең алдымен коммуникативті деген сөз мағынасына тоқталып кетейік.

Қатынасу, тілдесу (*communication*) – қатысушының екеуіне де ақпараттың түсініктілік шарты орындалған кезде бір қатысушыдан екінші қатысушыға ақпаратты жеткізудің екі жақты процесі; екі немесе одан да көп адамдардың әлеуметтік-психологиялық өзара әрекет ету процесі. Коммуникация (лат. *communication* байланысамын, қатынасамын) (қатысым) – адамдардың танымдық-еңбек процесінде қатынас жасау, пікір алысу, ой бөлісу – олардың бір-бірімен әрекет жасауының айрықша формасы болып табылады. Адамзаттық коммуникацияның хайуанаттар коммуникациянан басты ерекшелігі – оның тіл арқылы жүзеге асырылатындығында.

Коммуникация коммуникативтік актілерден құралады, пікір айтушылар, оны түсіндірушілер коммуниканттар деп аталады. Коммуникация үшін тілдік қатысымнан басқа, бет-қол қимылы, семиотика жүйесіне жататын музыка ноталары, ойын ережелері, Морзе әліппесі, ЭЕМ бағдарламалары, математика, техника саласына қатысты кибернетика, компьютер жүйесі пайдаланылады. Сөйлеу арқылы адамдар өзара еркін түсінсе алады. Коммуникациялық қызметте тіл танымдық-белгілік мәнге ие болып, адамды әлеуметтік тұлға дәрежесіне көтерудің маңызды тірегіне айналады. Тек жеке тұлғалардың емес, қоғам мен қоғам мүшелерінің арасын байланыстыратын қызметінің арқасында Коммуникация қоғамның калыптасуына айрықша ықпал етеді [2, 46].

Адамдар арасындағы қарым-қатынастың әрбір қатысушысы үшін ақпараттың мәні ерекше рөл атқарады, ақпаратты тек қана қабылдап қою жеткіліксіз, ол ақпарат түсінікті болуы керек. Адамдар арасындағы қарым-қатынас арқылы ақпаратты алмасу сипаты белгілі жүйесі арқылы бір-біріне ықпал етуі мүмкін. Ақпарат алмасу нәтижесі ретінде коммуникативті ықпал мүмкін болуы үшін

коммуникативтік қатынас бір адамның екінші адамға психологиялық әсер ете отырып, жауап берілген жағдайда ғана мүмкін болады.

Адамдар бір-бірімен қарым-қатынасты орнықтыру үшін мәдениеттілікті басты назарда ұстау керек. Адамдардың ішкі рухани әлемінің маңыздылығын, адамгершілікті жетілдіру қажеттілігін жете түсіну де керек. Адамдар коммуникативтік дағдыларды тиімді пайдаланғанда ғана философиялық концепцияларды терең түсінуге жол ашады.

Егер психологиялық әсер еткен кезде жауап болмаған жағдайда қарым-қатынас болмайды. Коммуниктивті қатынас жасау барысында дағды қалыптасады.

Коммуникативтік дағдыларды тиімді қарым-қатынас дағдылары деп айта аламыз.

Материалдар және әдістер

Студенттердің жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, қарым-қатынас дағдыларын дамыту, сөздік қорын дамыту, сөйлеу мәнерін қалыптастыру, әртүрлі өмірлік жағдайларда адамдардың тілдік қатынас дағдыларын меңгеру, саусақ ұшы мен моторикасын дамыту, топпен жұмыс істей білу тіл байлығын заман талабына сай дамытуды қарастырды [3].

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, БАҚ пен ғылымның дамуындағы елеулі қарқынды өзгерістер, ел экономикасының дамуына зор үлес қосып, әрбір адамнан XXI ғасырда табысқа жету үшін қоғамның әр мүшесінің заман талабына сай қажетті біліктілігін өмір талап етеді. Сонымен бірге қоғамның қарқынды дамуы ел экономикасына өз әсерін тигізуде, экономика мен білімнің, ғылымның дамуын жетілдіретін әлемдік білім кеңістігінде бәсекелестікке қабілеттілік деңгейі күн санап артып, соған сәйкес бәсекеге қабілетті жас ұрпақты дайындауға бағытталған. Біздің еліміздегі жаһандану тек жұмыс орындарына ғана емес, осы бәсекелестіктің арқасында бар жұмыс орындарына да әсер етіп, сәйкесінше жұмыс іздеуге және табысты жұмысқа орналасуға қажетті білім мен дағдыларға негізделген құзіреттіліктерді қалыптастыру уақыт талабына сай қарқынды түрде артып келеді [4].

Еліміздегі білім беру жүйесін жаңғыртуға арналған бұл саяси-экономикалық дәлелдерге қоса қазіргі заманда басқа да негіздері бар: техниканың дамуы адамдардың өзара қарым-қатынасын арттырып отыр; әлеуметтік жағдайлар мен әртүрлі өзгерістер; табиғат құбылыстарының өзгерісі; барлық жерде халық санының артуы; пайдалы ресурстарға деген сұраныстың көтерілуі; осы жағдайлардың барлығы оқушыларды қазіргі заман талабына қарай және алдағы уақытта табысқа қол жеткізу үшін білгенін одан да жоғары деңгейге жеткізе отырып, заманауи

дағдыларды меңгеруі қажет екенін қоғамдағы өзгерістер дәлелдеп отыр. Осыған орай білім мазмұнын өзгеру қажеттілігі туындап отыр.

2016 жылдан бері еліміздегі мектептерде енгізілген жаңартылған оқу бағдарламалары бойынша берілетін білім мазмұны оқушылардың бойында мынандай құндылықтар мен дағдылар қалыптастыру көздеген [5, 26].

Оқушыларда қалыптастырылатын құзыреттіліктер:

– шығармашылық деңгейде дамыту және сын тұрғысынан ойлай отырып шешім қабылдау;

– оқушының қоғамдағы өзгерістерге қарай өзін басқару қабілеттері;

– өзге ұлттардың құндылықтарына сый, құрмет көрсету;

– жүктелген міндетке жауапкершілікпен қарау;

– бала денсаулығын сақтай отырып, бір-біріне деген қамқорлық;

– алған білімімен шектеліп қалмай, өмір бойы білімін көтеруге дайын болу;

– сын тұрғысынан ойлай отырып шешімге келу;

– алған білімдерін шығармашылық тұрғыда қолдана білу икемділігі;

– кездескен проблемаларды шеше білу қабілеті;

– білім алумен ғана шектелмей ғылыми-зерттеумен шұғылдану қабілеттері;

– бір-бірімен тілдік қарым-қатынастан бастап, барлық қоғамдағы барлық іс-әрекеттерін басқара білу;

– әр оқушының заман талабына сай жекелей жұмыс істей отырып, өз білімін өзі бағалай білуі және топпен жұмыс істеу барысында әр топ мүшесімен жұмыс істей білуі, өзін-өзі ұстай білу қабілеті;

– заманауи АКТ қолдана білу дағдылары.

«Әліппе» пәнін оқу бағдарламасының міндеттерінде коммуникативтік әрекет түрлерін жетілдіру, сөздік қорын байыту айқындалған.

Мектепте оқытылатын пәндер бойынша оқушының құзыреттіліктерін анықтайтын білім беру бағдарламаларын құру кезінде жоғарыда аталған құндылықтары мен дағдылары жан-жақты ескеріледі. Осы кестеде келтірілген барлық құндылықтар мен дағдылар бастауыш мектеп пәндерінің оқу жоспарында анық көрсетілген.

Жаңартылған бағдарлама негізінде бастауыш сыныптардағы «АБС» және «Қазақ тілі» пәндік бағдарламаларының мақсаты – оқушының дамуына, қоғамда және әлеуметтік ортада адамдардың сауатты тілдік қатынастарын жүзеге асыру арқылы жеке оқушының дамуына мүмкіндіктер туғызу. Тілдің функционалдық және коммуникативті қызметтері. «АБС» және «Қазақ тілі» пәндерін оқытуда коммуникативті дағдыларға, сөйлеу әрекетінің жаңартылған бағдарлама ұсынған тілдік бағыттары бойынша дағдыларын меңгеру, сөздік қорын дамыту, оқуда функционалдық және жазу сауаттылықты дамытуға басымдық берді [6, 26].

Ғалым Ф.Ш. Оразбаева «коммуникация» термині туралы былай тұжырымдайды: «коммуникация» сөзінің негізгі мазмұны жалпы қарым-қатынас, араласу, хабарласу, байланыс деген сияқты мағыналарды білдіре келіп, адамдардың тіл арқылы сөйлесу процесін, тілдесу ерекшеліктерін, тілдік әлеуметтік мәні мен қоғамдық қызметін, адамдар арасындағы қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті көрсетеді. Осыдан барып, «коммуникабельді» – тез тіл табысады, түсінуге бейім, «коммуникабельдік»-түсінушілік т.б. деген сөздер пайда бола бастады. Ғалым «коммуникация» сөзін «қатысым» деп танып, қазақ тілін оқыту әдістемесінде жаңадан «тілдік қатынас», «тілдік қарым-қатынас», «тілдесім», «жазылым» және т.б.терминдерді енгізді [7, 26].

Оқушының бір-бірімен қарым-қатынас жасай отырып, тіл табысуы ол – тілдік бағыттарды дамыту барысында жүзеге асады. Оқушы айтылғанды тыңдай білу, тыңдағанын ой елегінен өткізе отырып қорытынды шығаруының орны ерекше. Бұл жерде айтылым мен тыңдалым екі жақты қарым-қатынас екі тілдік бағытқа байланысты болып тұр. Оқылым бағытына келетін болсақ, білім алушы тек оқып қана қоймайды, оқыған материалына талдау жасап, айта білу, мұғалімнің, оқушылардың қойған сұрақтарына дұрыс, толық жауап берісі де коммуникативтік дағдыны қалыптастыруға жағдай жасайды. Себебі сөздік қоры аз, алған білімін өмірде қолдана алмайтын, өз ойын қорытып бір түйінге келтіре алмайтын бала басқа баламен қарым-қатынасқа түсуі қиынға соғады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына коммуникативтік дағдыны қалыптастыру үшін тілдік бағыттар бойынша білімдерін дамытудың орны ерекше.

Егер оқушы сол тілде сөйлеушілермен тікелей немесе аралық қарым-қатынас барысында сол тілдің нормалары мен мәдени дәстүріне сәйкес өзара түсінісе алса, коммуникативтік құзыреттілікті меңгергені. Коммуникативтік құзыреттілік төмендегідей компоненттерден тұрады:

– коммуникативтік тәртіп аймағындағы білімі (қажетті тілдерді білуі, педагогика және психология, конфликтология, логика, риторика, мәдениет және сөйлеу аймағындағы білімі).

– коммуникативтілік және ұйымдастырушылық қаблеті (іскерлік қатынастарды нақты және жедел орнату, белсенділік таныту, тұлғаны дұрыс қабылдау және түсіну негізінде психологиялық әсер ету, қоршаған ортамен және оқшауланған адамдармен біріккен іс-әрекет кезінде белсенді әрекет жасау);

– эмпатияға қабілетті болу (түсіне білу іскерлігі, өзгені сезіне білу, психотерапияны сөзбен орындай алу);

– өзіндік бақылауға қабілеттілігі (көршісінің және өзінің мінез-құлқын реттеу алу іскерлігі, әңгімелесушіні модельдей алу, дау-жанжал ситуацияларында

өнімді жауап беру тәсілдерін табу, жағымды психологиялық климатты тудыру, субъектаралық қарымқатынасты болжай алу);

– вербальды және вербальды емес қарым-қатынас мәдениеті (сөйлеу техникасы, риторикалық амалдар, аргументация техникасын және шарттасуды жүргізу, кәсіби педагогикалық әдеп ережелерін сақтау, ұғымдық категориялық ақпаратты мақсатты түрде қолдану, сөйлеу мәдениетін меңгеру, вербальды емес құралдарды қолдану).

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін жүргізілетін жұмыс түрлері оқушылардың қатысым және жазылым қарым-қатынасын қалыптастыруға сөйлеу тілін дұрыс меңгеруге жеке тұлғаның құзіреттілік қатысымдылығын жүзеге асыруға ерекше ықпал ететінін көруге болады [8, 116].

Бастауыш мектептегі тілдік пәндердің («Әліппе», «Қазақ тілі», «Әдебиеттік оқу») оқу бағдарламаларының мақсаты – қазақ тілін үйренуге негіз қалау, оқушылардың функционалды сауаттылығы негізін қалыптастыру, тілдік дағдыларды дамыту. Бұл әртүрлі қарым-қатынас салалары мен жағдайлары, статистикалық ресурстар, дұрыс дыбыстау, орфографиялық және орфоэпиялық нормалар жанрлар мен стильдерді білуге қатысты құрылым мен функцияларды қамтиды [7, 56].

«Әліппе», «Қазақ тілі», «Әдебиеттік оқу» пәндерінің құрамдас бөлігі, тіл және әдебиет туралы білім жүйесіне дайындық болып табылады. «Сауат ашу» пәнінің маңыздылығы – оқушылардың өмірінде жаңа пайда болған «жетекші әрекет» – оқу әрекетіне бейімдеу, тұрақты зейіні мен жадын, логикалық ойлауы мен білім алуға деген қызығушылығын қалыптастыру, ой-өрісін жетілдіру, сөздік қорын молайтып, байланыстыра сөйлеуге үйрету міндеттерін жүзеге асыруында. Сонымен қатар, сөйлеу әрекетінің **тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым** түрлерін дамыту арқылы басқа пәндерді меңгертуге негіз болуында [7].

Нәтижелер

Біздің негізгі мақсатымыз бастауыш сынып оқушыларының тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру бағдарлама негізінде зерттеу. Зерттеу тілдік төрт бағыт негізінде жүргізілді.

Айтылым – ол продуктивті дағдыларға жатады. Тілді қолдану, сөйлеу көрініс табады. Түсінікті түрде айтқанда айтылым дегеніміз–адамдардың қарым-қатынасқа түсу барысында ойды жеткізу үшін қолданылатын тілдік қатынас. Тілдік емес амалдарды (интонация, мимика, қол қимылдары) ауызша сөйлеуде қолдану. Сюжетті суреттер бойынша әңгімелер құрастыру, ертегілер айту. Өлеңдер, санамақтар, мақал-мәтелдер, жұмбақтар жатқа айту. Жаңылтпаштар айту арқылы артикуляциялық ақпаратты дамыту.

Жазылым – ол тілдік қатынасты, адам ойын қағазға түсіру. Жазу арқылы коммуникацияға түсу үшін әріптерді қолдана отырып сөздер, қажетті ойлардың таңбалануы. Жазылымның білік, дағдыларын екі топқа бөлуге болады: сауаттылық және идеяны жеткізу. Белгілеулер көмегімен сөздің дыбыстала отырып, сөз құрамын модельдей білуі. Сөйлемді құрылысына қарап отырып модельдеу. Айтылуы мен жазылуында алшақтық жоқ сөздерден, пунктуациялық ережелерді ескере отырып, диктант жазу. Сөйлем құрамындағы сөздердің бөлек жазылуы. Жаңа сөйлем басталғанда бас әріптен басталып жазылу керектігін білу. Сонымен бірге жалпы есімдер мен жалқы есімдердің да жазылу ережелерін практикада қолдану дағдысын қалыптастыру.

Сауаттылық дағдылары: Орфографиялық қатесіз жазу. Әріптерді дұрыс қосып жаза білу. Пунктуацияның дұрыс қолданысы. Грамматиканың дұрыс қолданылуы. Сөйлем байланысы. Ал идеяны жеткізе білу дағдылары: Стильді дұрыс таңдай білу. Идеяларды жүйелі орналастыра білу.

Бағдарлама мазмұнын талдай келе бастауыш мектепте «Әліппе» мен «Қазақ тілі» пәнін оқыту жалпы тілдік пәндер бойынша оқу мақсаттарын негізге ала отырып, басым бағыт – сөйлеу барысында тілдік бағыттарды сатылай дамыта отырып, бастауыш білім беру стандартта көзделген тілдік нормаларды сақтап күнделікті өмірде тиімді қолдануға бағытталғанын байқаймыз. Тіл пәннің оқу бағдарламасының мазмұны оқушының сөйлеу және ойлау әрекетін, түрлі сала мен қарым-қатынас жағдайында қазақ тілін толық меңгере отырып, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Оқушының тілдік қорын байыта отырып, сауатты сөйлеуіне көңіл бөлінген.

Бұл оқу бағдарламасының мазмұны мәтін түрлері, көркем шығармалар мен аутенттік материалдар арқылы оқушылардың сөздік қорын жаңа сөздермен толықтыруды, оқығаны бойыншы пікір білдіруді және оны дәлелдеуді, белгілі бір тақырыпқа байланысты өз ойын толық, жүйелі, түсінікті етіп ауызша және жазбаша жеткізе білуге дағдыландыра отырып, мәтін бойынша сұрақтар құрастырып, мүмкін болатын жауаптарды болжай отырып, мәтін қалай аяқталды, аяқталу мағынасына талдау жасап, өз нұсқасын ұсына отырып өзін-өзі бағалауды, мәтіндерді бөлімдерге бөле білу дағдылары бойынша осы бөлімдері арасында мағыналық байланыс орнату барысында ой қорытып, жоспар құра білу, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруды мақсат етіп алдыға қойған.

Тілдік пәннің келесі бөлімі «Әдебиеттік оқу» пәні – бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық және қатысымдық дағдыларын қалыптастыруға, олардың адамгершілік және әдеби-эстетикалық құндылықтар жөнінде түсініктерін кеңейтуге, сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, сөз өнерін сезінуге, көркем шығарманы

оқуға деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін негізгі пәндердің бірі болып табылады [5, 3б].

«Әліппе» мен «Әдебиеттік оқу» пәнінің мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының көркем шығарманы сезіммен қабылдауы, түсінуі, түсінгені айта білу, яғни айтылым дағдаларының қалыптасуы арқылы шығарма сюжетінен қабылдағанын өзінің шығармашылық әрекетінде жүзеге асыра отырып, ой қорыту барысында функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқу бағдарламасының мазмұны көркем шығармалар арқылы оқушылардың сөздік қорын жаңа сөздермен байытуды, көркем туындылардағы айтылған ойға пікірін білдіру және оны дәлелдеуді, белгілі бір тақырыпқа байланысты өз ойын толық, жүйелі, түсінікті етіп ауызша және жазбаша жеткізе білуге дағдыландыру, шығарма кейіпкерлерінің іс-әрекетіне баға беруді, мәтін бойынша өздігінен сұрақтар құрастырып, мүмкін болатын жауаптарды болжап өзін-өзі бақылауды, өзін-өзі бағалауды, шығармадағы негізі ойды өз бетінше тұжырымдауды, мәтін бөлімдері арасында мағыналық байланыс орнатуды, жоспар құруды, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда, көркем шығармаларды театр, сахналау, образға ену түрімен салыстыра отырып, көркем шығармалардың элементтерін ажыратуды қамтиды [6, 4 б].

Оқушылардың тілін, сөздік қорын, білімін көтеру мақсатында төмендегідей жұмыстарлы жүргізудің орны ерекше:

- баланың жас ерекшелігіне қарай оқыту әдісін таңдау;
- әр сабаққа деген оқушының қызығушылығын арттыру;
- баланы жүйелі ойлауға үйрету;
- оқушының талантын зерттеу және анықтау;
- сандық технологиялар саласындағы жоғары құзыреттілікті дамыту;
- тақырыпты өздіктерінен меңгеру;
- әр сабақта оқушы білімдері тереңдейтіндей жағдай жасау;
- бір-бірін қолдау арқылы оқу әрекеттерін жетілдіреді;
- алған білімдерін өмірде қолдана білу дағдыларын дамыту;
- оқушылар өз ойларын еркін жеткізе алу.

Осы бағдарламаларды негізге ала отырып, коммуникативті тілдік төрт дағдыны оқушыға қалыптастыру әдістемесінен бір мысалы келтіріп өтейік [9].

3 сынып 2-бөлім. 50-сабақ. Ортақ тақырып «Өнер алды-қызыл тіл». Сабақ тақырыбы: Бала–бауыр етің. Тірек сөздері: тіл, төрелік, шешендік өнер, тапқырлық.

Айтылым бағыты бойынша оқушыларға үйге берілген тапсырма бойынша жауаптарын тыңдаудан басталды. «Би» сөзінің мағынасын анықтау. Олардың ортақ сипаты мен айырмашылығына тоқтал. Оқушы жауаптарын тыңдалғаннан соң жаңа сабаққа ауыстық. Аңыз-әңгімені мазмұнымен танысу, яғни оқылым.

Оқылымнан кейін әңгіме мазмұны толықтай талданады. Негізгі идеясы анықталды да, оқушыларға тапсырма ұсынылады: Сендер осы әңгімені басқаша қалай атар едіңдер? Оқушылар өз ойларын айтады, басқа оқушылар тыңдай отырып толықтырады, түзетеді, келіседі. Мысалы бір оқушы жауабы «Қазыбек бидің төрелік жасауы» деп аталды. Жазылым кезінде Қазыбек биге келген екі ананың сөздері салыстырылып, Эйлер диаграммасы құрылады. Диаграммада әңгіме мазмұнына қарай кескінделетіндер: Бірінші ананың соңғы сөзі, екінші ананың соңғы сөзі. Екі анаға тән сипат. Әңгіме сюжетіне қарай оқушының Қазыбек би шешіміне өз көзқарастарын білдіру ұсынылады. Оқушы жауабы: Меніңше (менің ойымша) – Қазыбек би әділ қазы – деп ойлаймын (әділ қазы деп ойламаймын) – өйткені... – себебі. Жауаптарын негіздеп, дәлелдеп жауап беруі күтіледі. Сабақ соңы осы аңыз-әңгімені театралдаумен аяқталады. Бұл соңғы кезең кері байланыс негізінде өткізіледі.

Келесі 52-сабақ. Шешеннің сөзі ортақ. Мәтіндегі ақпаратты қажетіңе жаратарсың. 1-тапсырма – оқылымға, 2-тапсырма айтылымға арналған. 4-тапсырма ой қорытуға арналған. Бұл жерде шешендік сөз дегеніміз не? өз бетінше ой қорытуға мүмкіндік береміз. Мысалы, Шешендік сөз – ол.. жақша ішінен дұрыс сөз тіркесін таңдайды. (тауып айтылған тапқыр сөз, даналық сөз, терең мағыналы түйінді сөз, жай айтылған сөз, қанатты сөз, ғибаратқа толы нақыл сөз, мақал сөз). Осы ой қорыту негізінде келесі тапсырма ұсынылады. Тапсырма: шешен адамға тән сипаттарды айт. Мысалы: шешен – ол данышпан, ақылды, білімді, суырып салма, оқушылар жалғастырады.

89-сабақ. Суыр сұңқар, су қайда? Ертегі. Оқушыларға ой қозғау мақсатында ертегі қалай аталған және осы сөздер мағынасына сүйене отырып, кейіпкер туралы туралы не айтар едіңдер деген сұрақ қойылады. Келесі тапсырмада тірек сөздер ұсынылады да осы сөз қай кейіпкерге тән – ертегі мазмұны негізінде жауап. Олардың іс-әрекетіне өз көзқарасыңды білдір. Ұсынылатын тірек сөздер: кербез, сұңқар, тәккапар, мақтаншақ, жүйрік, желдей жүйткіген [10].

Ертегіден қандай сабақ алдың деген сұраққа ой қорыта отырып жауап береді.

Осы ертегіні оқыту барысында қарым-қатынас дағдысын қалыптастыруға бағытталған әдістеме дайындалды. Сыныптағы оқушылар үш топқа бөлінді. Топ атаулары ертегіден алынған тірек сөздер: «жүйріктер», «желдей жүйткігендер», «сұңқарлар».

Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту үшін жүргізілетін жұмыс түрлері:

- Сұрақ – жауап (мұғалім мен оқушылар)
- Диалог (оқушы мен оқушы, мұғалім мен оқушы)
- Қатысым (мұғалім мен оқушылар, оқушы мен оқушы, мұғалім мен оқушы)

– Жазылым(тақырыпқа байланысты мәтінмен жұмыс).

Бұл жұмыс түрлері коммуникативтік дағдылардың алғашқы баспалдағы болып есептеледі. Себебі, бұл жұмыс түрлерін барлық сабақта мұғалім мүмкіндігінше қолдана алады. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін жүргізілетін жұмыс түрлері оқушылардың қатысым және жазылым қарым – қатынасын қалыптастыруға сөйлеу тілін дұрыс меңгеруге жеке тұлғаның құзіреттілік қатысымдылығын жүзеге асыруға ерекше ықпал ететінін көруге болады.

Топқа ұсынылатын тапсырмалар:

– Мақтаншақ сиыр

– Сиыр мен аттың жарысы

– Ертегідегі оқиғадан қандай сабақ алдың?

Барлық топ өз тапсырмалары бойынша жауап береді. Топтық жұмыс болғандықтан топтық жұмысты ұйымдастыру ережесін басшылыққа аламыз. Топтағы әр оқушы жұмыс жасауы керек. Жауап беру барысында әр оқушы бірін-бірі жалғастырып отырады. Жауап бермеген оқушы болмауы керек. Топта бір-бірімен қарым қатынас барысында бірін-бірі сыйлау, тыңдау, сөздерін бөлмеу, бірін-бірі толықтыру сияқты коммуникативтік дағдылар қалыптасады. Сондай-ақ топпен топ арасында да осы ережелер орындалады.

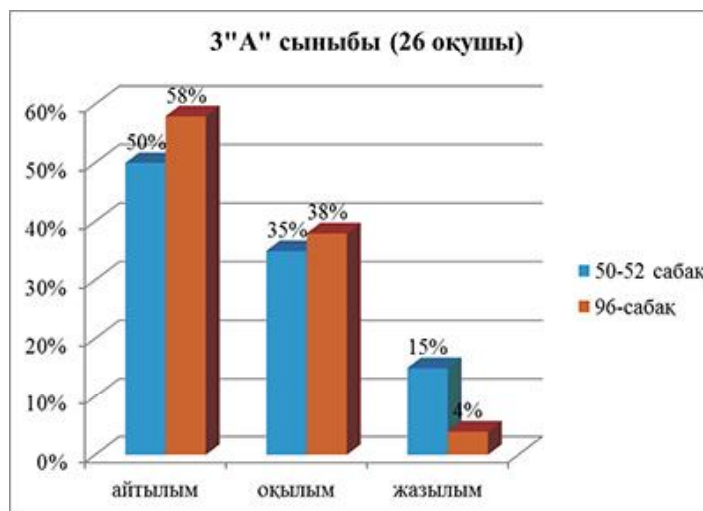
96-сабақ. Отанымды сүйемін. М. Мақатаевтың «Үш бақытым» өлеңі. Тірек сөздер: халық, тіл, Отан. Сабақ Отан туралы мақал-мәтелдер айтудан басталды. Мақал-мәтелдегі сөздердің анық айтылуы, оны түсінуі, орындау шеберлігі, мақалдың негізгі ойы туралы оқушы жауабы тыңдалды. Әрі қарай өлең оқылып, талданады. Тапсырма: Өлеңді бөліктерге бөліп атау қой. Мысалы, бірінші бақытым – Халқым менің (Халқымды құрметтеймін), ал екінші бақытым – Тілім менің (Ана тілім – арым менің), Бақытым бар үшінші – Отан деген (Отанымды сүйемін). Өлеңдегі ақын ойын өрбітіп көр. Бақыт деп тағы нені ойлайсың? Бұл жерде тыңдалым, айтылым, оқылым алдын ала таңдалған критерийлер бойынша орындалды. Жазылым бағыты бойынша «Қасиетті тілім менің» тақырыбында эссе жазу ұсынылды.

Осы сабаққа барлық оқушыларды қатыстыра отырып коммуникативті тілдік төрт дағдыны оқушыға қалыптастыруды алдымызға мақсат етіп қойғанбыз. Мақсатымыз орындалды. Сабақ белсенді оқыту түрінде өткізілді. Оқушының жауабы арқылы оның тілін, сөздік қорын, ойлау және дәлелді сөйлеуін ескердік. Жазылымда оқушының әңгіменің негізгі ойын түсіне отырып, өз ойын дәлелді түрде ұсынуын бақыладық. Осы 50–52-сабақ пен 96-сабақ арасында қалыптастырушы эксперимент жүргізілді [11,12].

Соңғы сабақ негізінде оқушының коммуникативті тілдік төрт дағдысы аз да

болса қалыптасып, тіпті тілі орыс тіліне жақын оқушының өзінің сөзді дұрыс дыбыстауы, өлеңді оқудағы сөз ырғағы дұрысталып, оң нәтиже бергенін байқадық.

Бұл нәтижені келесі суреттен байқауға болады (1-сурет).

1-сурет. Оқушының коммуникативті тілдік дағдыларының қалыптасуы

Бұл кестеден сыныптағы 26 оқушының мәтінді оқу дағдысы көрсеткіші. Сыныптағы кейбір оқушылардың мәтінді оқу барысында сөздің дұрыс, нақты айтылмауы. Кейбіреулері не оқып тұрғанын өздері де түсінбейтіндері кездесті. Сол сияқты жазылымда да қазақ дыбыстарын дұрыс қоя білмеуі кездесті. Осы оқушылармен жұмыс түрлерін түрлендіре отырып, тілдерін, сөздік қорын дамытуға көбірек көңіл бөлдік.

Қорытынды

Қорыта келе, бастауыш мектеп білім беру сатысының негізгі фундаменті болғандықтан, коммуникативті тілдік төрт дағдыны оқушыға қалыптастырудың маңыздылығы ерекше. Оқушыны кіші мектеп жасынан қалай қалыптастырсаң, келешекте соның нәтижесі айқын көренеді. Өткізілген сабақтар бойынша коммуникативтік дағдының бастауышта қалыптастатындығына көзімізді жеткіздік. Мектепте коммуникативтік дағдысы қалыптасқан шәкірттеріміздің бойында жоғарғы дәрежелі білім, біліктілік пен дағдыны дамытуды қамтамасыз етеміз. Оқушыларымыздың өмірлік жағдаяттарда өздерінің алған білім, біліктілік, дағдыларды дұрыс қолдана алуына жағдай жасау – біздің ұстаздық міндетіміз. Біз тілдік сабақтар негізінде оқушының сөздік қоры, көркем сөйлеуі. Оқушының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру дұрыс ұйымдастырған жағдайда

бастауыш мектепте оқылатын «Әліппе» мен әдебиеттік оқу пәні материалдарының маңызы ерекше екендігін тәжірибе көрсетті. Мақал- мәтелдер, аңыз-әңгімелер мен өлеңдер арқылы тілдік бағыттар (айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым) дағдыларын дамытуға өте ыңғайлы екендігін байқадық. Себебі сабақ барысында біз қарым-қатынастың төрт дағдысы бойынша да жұмыс істеуге мүмкіншілік бар. Демек, бастауыш сынып оқушыларын әдебиетті оқыту барысында өзіндік ой-толғамын жеткізе алатын, кез келген адаммен тілдік қарым-қатынасқа түсе алатын, іскер азамат тәрбиелеп шығару арқылы коммуникативтік дағдыларын қалыптастыратын тиімді жолында атқарар еңбектері әлі де алда деп есептейміз. Бұл тақырып заман талабына қарай әлі де болса зерттеуді қажет етеді деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Режим доступа: [www // https://adilet.zan.kz/](http://www.adilet.zan.kz/)
2. Жаңартылған білім беру мазмұны 1 сынып. – Режим доступа: [www // https://multiurok.ru](http://www.multiurok.ru)
<https://uba.edu.kz>
3. ҚР жаңарту шеңберінде оқыту // НЗМ Педагогикалық шеберлік орталығы. – Астана, 2017. – 100 б.
4. Сөз таптарын жаңартылған білім мазмұны аясында оқыту. – Режим доступа: [www // https://ziatker.kz](http://www.ziatker.kz)
5. Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндер бағдарламасы. – Режим доступа: [www // http://adilet.zan.kz](http://www.adilet.zan.kz). – 16.09.2022
6. Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде. – Режим доступа: [www // http://adilet.zan.kz](http://www.adilet.zan.kz)
7. Аканова Г.Т. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін арттырудың тиімді жолдары / Г.Т. Аканова. – Режим доступа: [www // https://alashainasy.kz/](http://www.alashainasy.kz/)
8. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: оқулық / Ф.Ш. Оразбаева. – Алматы, 2005. – 272 б.
9. Қабатай Т.Б. Әдебиеттік оқу: 3 сынып. 1-бөлім: оқулық / Т.Б. Қабатай, Ү.К. Зейнетоллина. – Алматы: Атамұра, 2018. – 144 б.
10. Қабатай Т.Б. Әдебиеттік оқу: 3 сынып. 1-бөлім: мұғалімге көмекші құрал / Т.Б. Қабатай, Ү.К. Зейнетоллина. – Алматы: Атамұра, 2018. – 130 б.
11. Қабатай Т.Б. Әдебиеттік оқу: 3 сынып. 2-бөлім: оқулық / Т.Б. Қабатай, Ү.К. Зейнетоллина. – Алматы: Атамұра, 2018. – 150 б.
12. Қабатай, Т.Б. Әдебиеттік оқу: 3 сынып. 2-бөлім: мұғалімге көмекші құрал / Т.Б. Қабатай, Ү.К. Зейнетоллина. – Алматы: Атамұра, 2018. – 142 б.

References

1. QR bilim berudi damytudyn 2022–2026 zhyldarga arналған tuzhyrymdamasy [The concept of the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2022–2026] [Text]. adilet.zan.kz
2. Zhanartylgan bilim beru mazmuny 1 synyp. [Updated educational content 1st grade] // <https://multiurok.ru> <https://uba.edu.kz>.

3. QR zhanartu shenberinde oqytu. NSM Pedagogikalyq sheberlik ortalygy // [Training within the framework of renewal of RK]. – Center of Pedagogical Excellence of the National Academy of Sciences. Astana, 2017.
4. Soz taptaryn zhanartylgan bilim mazmuny aiasynda oqytu. [Teaching word classes within the framework of updated educational content] // <https://ziatker.kz>.
5. Qazaqstan Respublikasynda orta billi8m beru mazmunyn zhanartlu zsenberinde [Within the framework of updating the content of secondary education in the Republic of Kazakhstan] // <http://adilet.zan.kz>.
6. Zhalpy bilim beru uymdaryna arналган zhalpy bilim beru bagdarlamasy. [Program of general education subjects for general education organizations] // <http://adilet.zan.kz>.
7. Akanova G.T. Bastauysh synyp oqushylarynyn kommunikativtik quzhyrettiligin arttyrudyn timdi zholldary [Effective ways to improve the communicative competence of Primary School students] // <https://alashainasy.kz/>
8. Orazbaeva F.SH. Tildik qatynas: oqulyk [Language communication] / F.SH. Orazbaeva. – Almaty, 2005. – 272 p.
9. Qabatai T.V. Adebiettik oqu: 3 synyp. 1 – bolim [Literary reading. Grade 3 Part 1: tutorial] / T.V. Qabatai, Y.K. Zemetollina. – Almaty: Atamura, 2018. – 144 p.
10. Qabatai T.V. Adebiettik oqu: 3 synyp. 1 – bolim [Literary reading. Grade 3 Part 1: Teacher's Study Guide] / T.V. Qabatai, Y.K. Zemetollina. – Almaty: Atamura, 2018. – 130 p.
11. Qabatai T.V. Adebiettik oqu: 3 synyp. 2 – bolim [Literary reading. Grade 3 Part 1: tutorial] / T.V. Qabatai, Y.K. Zemetollina. – Almaty: Atamura, 2018. – 150 p.
12. Qabatai T.V. Adebiettik oqu: 3 synyp. 2 – bolim. [Literary reading. Grade 3 Part 2: Teacher's Study Guide] / T.V. Qabatai, Y.K. Zemetollina. – Almaty: Atamura, 2018. – 142 p.

Г.А. Бейсембаева *¹, М.А. Кененбаева², Б.М. Жапарова²

¹ Региональный учебно-методический центр дополнительного образования «Ертіс дарыны», г. Павлодар, Республика Казахстан

² Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар, Республика Казахстан

Пути формирования коммуникативных навыков у учащихся начальных классов

Аннотация. Эта статья посвящена решению современной системы образования и науки в нашей стране. Приведены исследования, направленные на поиск решений ряда актуальных проблем. Быстрое развитие создало большие проблемы для человечества и общества. Мир вокруг нас претерпевает радикальные изменения из-за глобализации и модернизации. Результаты жизни свидетельствуют о том, что школы сейчас готовят учащихся к сотрудничеству в жизни, труде и гражданском состоянии, понимают разнообразие и специфику национальных и мировых мнений, помогают им развивать свою самостоятельность и уникальность. В связи с этим развитие словарного запаса и языка учащегося в общении со школьниками, изучающими русский язык, сегодня имеет особое значение. В статье представлены пути формирования коммуникативных навыков у учащегося по обновленной программе в начальной школе. В обновленном содержании методика обучения, основанная на результатах проведенного исследования по формированию навыков произно-

шения, аудирования, чтения и письма в обучении языку через языковые направления. При передаче знаний по дисциплине указывается методика выполняемой работы с учетом языковых навыков в соответствии с образовательными программами, определяющими компетентность обучающегося. На основе обновленной программы «Предметная программа «Қазақ тілі», цель которой – создание возможностей для развития личности, осуществляющей языковое общение в общественной среде через функционально-коммуникативную функцию языка, и проведено наше исследование. Исходя из этой цели, языковое богатство занимает особое место в развитии речи, словарного запаса учащихся. Мы заметили это в нашем исследовании. В нашей статье представлена методика, применяемая на практике.

Ключевые слова: коммуникативные, навыки, методика, говорение, слушание, чтение, письмо.

G.A. Beisembayeva*¹, M.A. Kenenbaeva², B.M. Zaparova²

¹ Regional educational and methodological center of additional education «Irtys daryny», Pavlodar, Republic of Kazakhstan

¹ Pavlodar Pedagogical University named after Alkei Margulan, Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Ways to develop communication skills in primary class students

Annotation. Our article is devoted to the solution of the modern system of education and science in our country. The research aimed at finding solutions to a number of urgent problems is presented. Rapid development has created great problems for humanity and society. The world around us is undergoing radical changes due to globalization and modernization. The results of life show that schools are now preparing students for cooperation in life, work and civil status, understand the diversity and specificity of national and world opinions, help them develop their independence and uniqueness. In this regard, the development of vocabulary and language of the student in communication with schoolchildren studying Russian is of particular importance today. The article presents the ways of formation of communicative skills in a student according to the updated program in elementary school in the updated content of the teaching methodology based on the results of the study on the formation of pronunciation, listening, reading and writing skills in language teaching through language directions. When transferring knowledge in the discipline, the methodology of the work performed is indicated, taking into account language skills in accordance with educational programs that determine the competence of the student. Based on the updated program, the subject program «Kazakh Tili» aims to create opportunities for the development of a person who carries out language communication in a public environment through the functional and communicative function of language, and our research was conducted. Based on this goal, linguistic richness occupies a special place in the development of speech, vocabulary of students. We noticed this in our research. Our article presents the methodology used in practice

Keywords: communication, skills, methodology, speaking, listening, reading, writing

A.A. Bekisheva *¹, *A.Zh. Temirzhanova*¹, *R.H. Koshkimbaeva*²

¹ *Toraigyrov University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan*

² *Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
anara_17_05@mail.ru*

THE DEVELOPMENT OF DIALOGIC SPEECH IN PRESCHOOLERS IN THE PROCESS OF INTEGRATING GAMES

Annotation. *This article discusses the pedagogical features of the development of dialogic speech in older preschoolers, since dialogic speech is an important element and a necessary condition for the education of knowledge, cultural and communicative experience. Dialogue forms interpersonal relations in children in mastering their native and foreign languages and determines their positive dynamics in the process of general socialization.*

By combining traditional and computer games in dialogic speech, older preschoolers are able to experience a more comprehensive and engaging learning experience. The communicative-activity approach recognizes the importance of interactive communication and active participation in order to enhance the development of dialogic speech in preschoolers. To do this, it is necessary to update the content of the game technology by including additional tasks aimed at developing skills in dialogue related to the most important dialogic cues. The intervention was conducted on children of senior preschool age, and the experimental group exhibited higher rates of growth in various areas, including sociability, dialogue skills, and the general development of the culture of dialogic speech.

Keywords: *speech, dialogue, dialogue speech, communications, traditional games, computer games, combination of technologies*

Introduction

In the general system of speech development, computer games aimed at developing real dictation and the correct sound of preschool children occupy a large place. Currently, the question of finding new ways and means of teaching preschool children is relevant, since they meet the modern achievements of science and technology and the interest of children, increase their motivation, cognitive activity and interest, since it is no secret that children of any age are interested in computer games.

In the context of the constant improvement of informatization technologies for the field of application, education is of great importance. Especially a lot of information in electronic form enters the life of children. Scientific research shows that the use of a computer

in preschool educational organizations not only rationally uses these technologies, but also increases intellectual and personal abilities, and a computer occupies a special place in development. The use of ICT preschool education in preschool will certainly allow the development of psychophysiological functions that determine the child's readiness for school.

The research inquiry determined the selection of its subject: «the enhancement of conversational language in high school students through the integration of traditional and computer games.» The paper directly pertains to adult preschool groups, which led to the implementation of certain limitations. The decision to focus on this age group is primarily based on the fact that during this stage, children acquire a basic comprehension of language reality and willingly engage in communication with others. Furthermore, when addressing the conversational abilities of preschool children, we considered the development of a range of social and linguistic interactions that are only accessible during the preschool period. Lastly, it is advisable to incorporate computer tools when working with preschool children.

Materials and methods

The development of dialogue speech is an important and problematic task of preschool education for older children. This is due to the fact that at this age dialogue is one of the necessary forms of communicative communication, since it provides the necessary interaction between the language means (speech) of the intermediary child and his interlocutor. It's not about all the kids. Therefore, teachers and psychologists consider dialogue as a form of speech activity that has its own characteristics in preschool age. At the same time, it is taken into account that the main functions of the dialogue are carried out in the course of direct communication between those who are in contact and arise in the form of replicas that replace and stimulate preschool children. The key place in the work on the development of the language is occupied by the principle of the relationship between oral speech and the recording language. A person communicates directly, communicating with each other.

The progress of children's language acquisition holds significant importance within preschool education. Language serves as a crucial tool that grants access to the cultural and historical realms for preschoolers. Through language, a child's cognitive abilities flourish, their inner world takes shape, and they establish their position in relation to others. The development of meaningful dialogue holds immense value for preschool children, as it fosters connections rooted in philosophical principles such as interpersonal relationships, existence, knowledge, and self-awareness.

This is the first stage of proficiency in the native language, the child's communication tool, which is also important for the formation of the personality of a preschool child.

Mastery of speech in the form of dialogue is a condition for the comprehensive development and socialization of the child. The creators of the notion regarding the substance of ongoing education (in the preschool and primary stages) emphasize the significance of focusing on dialogue development during the preschool years. To arouse a child's passion for study, a modern teacher needs to look for a lot and work in effectively conducting lessons. The quality of education directly depends on the interest and motivation of the child to learn. The process of obtaining a new education attracts the attention of the teacher and the child to creative work. During lessons, the child may have various questions, where the teacher must give the necessary guidelines.

Children gain knowledge through interaction, using a dialogue method, building knowledge together, forming understanding and skills. They provide an opportunity to give their opinion on the topic by asking a question. Through mutual discussions, an attempt is made to prove their point through various thoughts, interviews. The dialog method helps children open the game, let the game down, replenish their vocabulary. Pedagogical technologies close to the peculiarities of children of this age are currently in demand in connection with the humanization of preschool education. Other studies suggest that play is the most natural form of personality activity for preschool children. They are considered by teachers and psychologists as the most important approaches to the development of dialogue. In recent years, traditional games have been complemented by modern computer games, very popular among children. At the same time, the presence of great interest in computer games among preschool children and the decrease in interest in traditional games are contradictions that require comprehensive study. Dialogue speech is a particularly vivid manifestation of the communicative activity of the language. According to scientists, dialogue is the main natural type of language communication, the classical type of vocabulary communication. Actions in the dialogue require a number of complex skills, in particular, listening and reliable transmission of the interlocutor's speech; formulate in response to personal opinion, convey it to the truth through language; adjusting the speech theme according to the interlocutor's plan; maintaining a conditional emotional tone; Check that the language form is correct listening to speech and, if necessary, making certain changes and corrections to monitor its compliance.

One-sided vocabulary, grammatical distortion of phrases, phonetic and phonemic imperfection, a special lack of speech language in preschool children with an undeveloped speech language in general. This is a violation of the weakness and verbal and logical thinking of the vast majority of preschool children, which can turn into a number of questions in teaching spoken language [1].

Children's fascination with computer games makes them a valuable tool for enhancing their conversational skills, in addition to traditional games. However, the

potential benefits of utilizing this tool remain unexplored. These circumstances give rise to distinct contradictions at the socio-pedagogical and scientific methodological levels:

As a tool for the formation of dialogue speech in high school children from these contradictions, the question of research is specified, including the justification and determination of the pedagogical probability of traditional and computer games. In general, the relevance of the topic of research is determined by both questions and contradictions, the general interest of scientists and experts in this subject of research (the process of combining traditional and computer games in dialogue speech of preschool children), as well as the lack of sufficient answers on the content confirming theoretically and practically available questions for teachers of preschool education.

Our research is based on the fact that computer games should be considered as an additional tool, and not as a basic game, along with traditional games in the process of developing dialogue speech. You should also determine how this type of integration is possible and effective. However, the possibilities of computer games and their combination with traditional games have not yet been studied. The structure of the study includes theoretical and practical research, which made it possible to draw the following conclusions: it is important to correctly combine traditional and computer games to ensure the success of the development of dialogue speech for preschool children. At the same time, computer games should not be the main tool, but an additional tool. Only in this case it is possible to ensure the formation of the necessary level of their knowledge of dialogue in preschool age in accordance with the State Standard of Education of the Republic of Kazakhstan.

The research methodology is based on a systematic approach to the analysis of the study object and subject. Research subject Features of the development of dialogue speech of children of adult preschool groups. During the study, both general scientific methods and separate methods used in pedagogical science were used.

The general methodological foundation of the study was that V. Belikov, L.S. Vygotsky, A. Leontiev considered the general philosophical concept of language as a product and means of communication, which determines the importance of activity in the development of personality [2]. The foundations of the educational philosophy of language and methods of psychological and pedagogical science were studied by Babansky, B. Gershunsky, V. Zagvyazinsky, I. Lerner [3].

In the course of the study, the features of the formation of speech of preschool children were formulated by K. Ushinsky, L. Vygotsky, S. Rubinstein [4], such issues as the rules of preschool pedagogy on the importance of pedagogical assistance in the formation of speech of preschool children were used. The linguistic provisions on the specifics of the dialogue form of speech in preschool age were considered by A. Arushanov, F. Sokhin, O. Ushakov [5], and the pedagogical concepts of speech formation for preschool children were considered by J. Piache, N. Lepskaya, E. Tikheeva [6, p. 17].

At the first stage, we conducted a literary analysis of more than 10 sources aimed at identifying the features and reasons in the process of combining traditional and computer games, as well as establishing effective approaches in the dialogue between preschool children. Psychological, characterizing the development of dialogue speech of preschool children when combining various games when analyzing the methodological and pedagogical foundations, attention was paid to the fact that preschool children should consistently use dialogue because, according to A.G. Ruzskaya, in preschool age you need to play your game, not only to speak in order to enter into relations and build a dialogue, necessary skills for mastering verbal means of communication and forms of speech etiquette [8]. The development of the inner world of preschool children, contributing to the development of education through speech and perception of everything around, is emphasized. The author emphasizes that at the next stage of preschool education, dialogue skills are needed to prepare children for school, which is practically impossible without dialogue [1, p. 21].

Preschool children typically acquire speech through oral communication, which necessitates the development of both speech and behavioral abilities. Without these fundamental skills, engaging in meaningful dialogue becomes incredibly challenging [2, p. 69].

Dialogue speeches of preschool children have their own psychological characteristics, so it is necessary to regulate their conversations to help turn the speech of children into a full-fledged dialogue. To form a dialogue speech, according to the author, it is necessary to define two of his main stages at the level of his school training group: the creation of an incompatible type of speech in children in the form of a collective monologue or non-egocentric conversation (no one to complain); creation of dialogue speech in pseudo or dialogue period [3, p. 89]. J. Piaget noted that children will be only 7–8 years old. Therefore, in adult groups, it is necessary to apply active methods of teaching children dialogue. These methods usually include reading fairy tales and children's games. World researchers note that preschool children who do not have special training can only have simple skills in dialogue speech [6].

Communicative-active approach, according to which in the process of communication it is proposed to develop dialogic speech, which involves not only a conversation between the teacher and children, but also the use of effective gaming methods. Children's dialogical speech can be developed through games. This game is explained by the fact that children demonstrate important needs, goals and motives for the development of speech language. Therefore, the use of various types of play associated with forms of speech action should be considered as a factor in the method of communicative activity. N.V. Elkina, O.I. Kiseleva, A.G. Arushanova and others noted that the game actively helps children in teaching dialogue both in their native and foreign languages. In modern

conditions, preschool children began to use computer games to stimulate speech and develop thematic dialogues. The authors emphasize the significance of integrated games, as they enhance the scope of traditional games and enhance opportunities for interactive communication among preschool children. Additionally, these games supplement vocabulary development through animation and media features, while also aiding in the processing of crucial speech conditions. Many researchers note that the use of computer games along with traditional games gives the teacher excellent opportunities for developing oral communication between children [4, p. 9; 5 p. 36].

Result

The regulatory rules of preschool education in Kazakhstan define the importance of speech development in the form of dialogue and at the same time emphasize the need to use integrated teaching methods. The preschool education and training institution in the Republic of Kazakhstan (as stated in clause 10 of Chapter 2) offers an essential component focused on communication. This section consists of well-structured educational programs designed specifically for children aged four to five years old. And in chapter 1, section 1, paragraph 4, an important indicator of education and upbringing is noted as integration. Integration is the process of detecting the relationship between individual components of read content. This method provides a way to combine traditional and modern teaching methods, including traditional and computer games [10].

In accordance with these theoretical and legal requirements, we applied experimental and pedagogical approaches based on resolving existing contradictions. Contradictions in the formation of such a combination of interactive speech in older preschoolers; the lack of technologies for the development of dialogical conversation of preschoolers by combining the validity of traditional and computer games and their theoretical positions, the lack of scientific and methodological research in this area, the lack of scientific and methodological developments on the use of mixed games as a tool for the development of dialogic speech in preschool children has not been scientifically revealed-methodological potential of integrated traditional and computer games and led to the lack of scientifically based data about them.

The aim of this empirical investigation is to conduct experimental activities targeting the development of interactive communication skills among preschool-aged children. This will be achieved by utilizing integrated tools specifically designed using a blend of conventional and digital gaming methods. The study was carried out at the stage of control and formation. As part of the study, basic indicators for preschoolers, indicators of the level of formation of dialogical speech and criteria for their assessment are formed. Using the method of dialogue, we teach children to communicate with each other, to be able to express a request, admiration, order, to request clarification of data, to be able to prove,

supplement, and exchange opinions in the amount of linguistic material. We instruct to build small dialogues of different types. We increase and develop qualifications while maintaining the freedom of children.

During the diagnosis period, the educational process of an adult group of kindergartens was studied according to the indicators of the development of their dialogue speech. In the process of studying, evaluation indicators and criteria for the formation of children's dialogical speech were identified: an indicator of sociability based on the presence of initiative speech activity and response; an indicator of the ability to engage in dialogue based on clear and understandable criteria for asking questions; exchange views, impressions and feelings; an indicator of the politeness of different feelings; an indicator of the ability to respond and understand the initiative statements of others, manifested in the ability to correctly answer questions; an indicator of the ability to respond to messages of a different plan and polite expression of their opinion to the interlocutor (agrees or disagrees); signs of teaching communication culture are defined in the requirements for the rules of speech etiquette. Established indicators and evaluation criteria determine high, sufficient, average and low (critical) levels. The assessment of each criterion of children's dialogue speech at the stage of determination revealed the general level of development of dialogue speech, as a result of which these indicators are reflected in children. They are defined by all criteria in the kit for each testing child. Based on the data obtained, two experimental and control groups were created.

At the formation stage, there were methods for studying the level of development of dialogue speech: observations, tasks in game form (traditional and computer) and methods of expert assessment. The control group uses only traditional games, in the experimental group they are combined with computer games. For this, both theatrical didactic games and computer games involving various dialogue situations were selected. The latter fell into the «resonance» of traditional content and served as an incentive for children to assimilate the previous content. All games included tasks to develop high activity in terms of dialogue.

Outcome of the diagnostic experiment: there were no notable disparities in the outcomes of both cohorts. Upon comparing the findings, it was observed that children exhibited a modest to average proficiency in conversational speech. The minimum achievements comprised of providing a coherent response to the interlocutor's inquiries and adhering to the norms of effective dialogue (dialogue etiquette). In our perspective, the primary causes for the inadequate development of conversational speech in preschoolers stem from the absence of comprehensive efforts in fostering essential skills both at home and in kindergarten. This opinion was carried out in 2007 in a dissertation study by O.A. Bizikova [11]. The reasons are the homogeneity of the methods used, the low level of use of computer games.

ICT in speech development lessons.

1. Computer programs.
2. Interactive whiteboard.
3. Speech Development Presentation System.
4. Computer games.

Currently, there is a very wide range of development programs for preschool children in the multimedia software market. But not all of them contribute to the development and formation of the mental processes of the child, his mental abilities, the disclosure of creative potential. In this work, we, using the above tools, determined the level of dialogue speech of children in the group.

The outcomes of the concluding sections, following the formation stage, demonstrated the efficacy of both the experimental and control work conducted. In Figure 1, there is a clear upward trend indicating the advancement of children's conversational speech in both the experimental and control groups. However, when comparing the levels of dialogue speech development among children throughout the observation period, a noteworthy enhancement was observed in the experimental group.

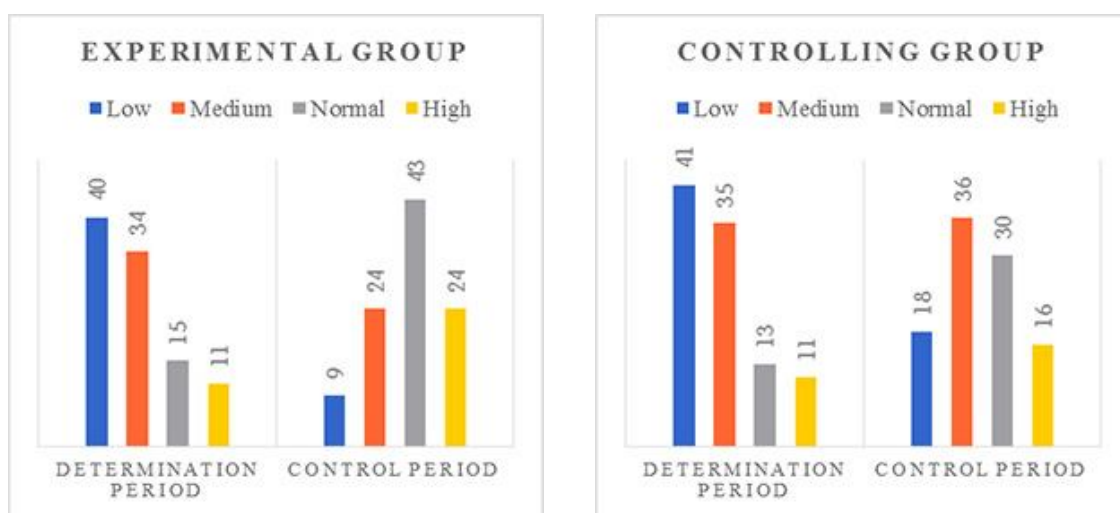

Figure 1. Comparison of Dialog Speech Development Levels

Conclusion

Theoretical and normative foundations made it possible to consider the process of speech development of preschool children in the form of dialogue as long and complex, but capable of activating the main achievements of speech. In general, the process of forming dialogue speech in preschool children requires targeted and multifaceted work during the preschool period, especially in adulthood. Due attention from caregivers and

the family led to the formation of a low level of development in children mastering the necessary dialogue skills.

In order to enhance the development of dialogue speech in preschool children, it is important to incorporate a combination of traditional and computer games into the gaming technology. By updating the content of the game technology and adding tasks aimed at developing dialogue skills, such as question-answering, message-receiving response, and hobby-receiving reaction, as well as fostering the formation of dialogue rules, the efficiency of development can be increased [12].

The assessment of the levels of dialogue speech formation in preschool children should be based on criteria and indicators derived from language and social data specific to this form of speech and the age characteristics of the children. These include indicators such as the desire and willingness of children to engage in dialogue with both peers and adults, the ability to actively participate in conversations using different types of responses, and adherence to the rules of dialogue culture.

The study of the current state of dialogue speech formation in preschool educational organizations' preparatory groups revealed a significant deficiency in the development of dialogue speech among preschool children. This can be attributed to the focus of educators in these groups on fostering a monological type of speech rather than encouraging the development of dialogue speech.

To address this issue, it is crucial to integrate both traditional and computer games into the teaching and learning process. These games should include tasks that promote dialogue skills and the formation of dialogue rules. By doing so, educators can enhance the development of dialogue speech in preschool children and ensure a more comprehensive approach to language development.

The use of traditional and computer games as a tool for the development of dialogue speech in children aged 6–7 years has shown promising results in educational and educational settings. These games provide a platform for children to actively engage in dialogue and practice important dialogue skills.

The content of work on the development of dialogue speech for older preschool children needs to be updated to include a set of dialogue skills necessary for a full dialogue. This includes the ability to initiate dialogue with assistance, use various prompts and incentives, and respond correctly to different types of dialogue prompts. Additionally, children should be taught the rules of dialogue etiquette and cultural norms.

Traditional games have long been used in preschool education to develop various skills, including dialogue speech. By integrating computer games into the learning environment, educators can enhance the effectiveness of traditional games and provide new opportunities for children to practice dialogue skills.

The testing of this integrated approach has shown significant educational and educational potential. The combination of traditional and computer games has been found to not only develop dialogue speech but also improve relationships among children and foster independent gaming activities.

The information gained from the control experience has been subjected to strong quantitative analysis, which confirms the important benefits of using a combination of traditional and computer games to enhance the development of dialogue speech in older preschool children.

In conclusion, updating the content of work on the development of dialogue speech and incorporating new tools and technologies, such as traditional and computer games, can greatly enhance the learning experience for older preschool children. This approach has the potential to effectively develop dialogue speech skills and foster positive relationships and independent learning.

By combining games with a common goal, educators create a cohesive and engaging environment where children can develop their dialogue skills. This not only helps them effectively communicate with others but also contributes to their overall speech development. The use of game complexes as a method ensures that children not only gain new knowledge and skills but also have fun while doing so. This approach encourages a productive relationship between educators and children, leading to a more effective learning process. The built-in method of organizing games around given tasks provides a structured framework for children to work towards specific objectives. This allows educators to assess their progress and tailor future games and activities accordingly. Overall, the successful choice of main conditions for combining games and the built-in method of organizing them around given tasks contribute to the general development of speech and the enhancement of dialogue skills in children.

The theoretical study of the question and the results of the pedagogical experiment proved the correctness of the enhanced forecast and made it possible to draw the following conclusions:

1. The use of a combination of traditional and computer-based games in the development of dialogue speech in preschool children enhances their motivation and engagement in the learning process. This is due to the interactive nature of computer games, which provides immediate feedback and rewards, making the learning experience more engaging and enjoyable for the children.

2. The integration of traditional and computer-based games enables a more comprehensive development of dialogue speech by providing a variety of learning opportunities and experiences. Traditional games allow children to practice and reinforce their dialogue skills in a social and interactive setting, while computer games provide additional practice and opportunities for individualized learning.

3. The introduction of a complex of classic and computer games integrated into the game technology ensures a systematic and structured approach to the development of dialogue speech in preschool children. The inclusion of different stages of formation of dialogue skills allows for a gradual progression and scaffolding of learning, catering to the individual needs and abilities of each child.

4. The technology of development of dialogue speech should include the assessment of the levels of development of dialogue skills to monitor progress and identify areas for further improvement. This can be done through observation, documentation, and evaluation of the child's performance in various dialogue activities and tasks.

Overall, the theoretical study and the results of the pedagogical experiment highlight the importance of a systematic and comprehensive approach to the development of dialogue speech in preschool children. The integration of traditional and computer-based games, coupled with an active and communicative approach, can enhance the effectiveness and outcome of this development process. The findings also emphasize the crucial role of teachers in facilitating and guiding the learning process, as their indifference can hinder the development of dialogue skills in preschool children.

This research suggests that the use of a combination of traditional and computer games can be an effective tool for developing dialogue speech in preschool children. By providing practical control over the technology, this approach has been shown to increase communicativity, dialogue skills, and overall development of the culture of dialogue speech.

The findings of this research provide a basis for exploring new areas of study in the development of dialogue speech for preschool children. These findings have not only theoretical importance, but also practical implications for educational institutions. The research suggests that game technologies can be a valuable tool for developing dialogue speech in young children.

Experimental pedagogical work has demonstrated the effectiveness of combining traditional and computer games. Through this approach, communication and dialogue skills were developed in preschool children, leading to an increase in their overall educational level. These findings have both theoretical and practical significance and can be applied not only in the native language of the children, but also in other languages.

Overall, this research highlights the potential benefits of using a combination of traditional and computer games to develop dialogue speech in preschool children. The practical control over technology allows for effective implementation and the findings have important implications for both theory and practice in preschool education.

References

1. Oshnikova T.I. Features of interpersonal interaction of children of senior preschool age / T.I. Oshnikova // Kindergarten from A to YA. – 2012. – № 5. – P.55-60.
2. Domanetskaia L.V. Communication and emotional well-being of a preschool child: A textbook for a special course in psychology / L.V. Domanetskaia. – Krasnoiar: Universitet. Astafeva V.P., 2008. – 164 p.
3. Theory and adaptation of early preschool children: textbook / S.A. Kozlova, A.Sh. Shahmanova, E.O. Polosyhina. – M.: InfraM, 2019. – 237 p.
4. Tkachenko T.A. Formation and development of coherent speech preschooler 4–6 years / T.A. Tkachenko. – SPb.: Juventus, 2007. – 168 p.
5. Aryshanova A.G. Speech and verbal communication of children. Development of dialogic communication Methodological guide for educators / A.G. Aryshanova. – Moscow: Mosaic-Synthesis, 2005. – 128 p.
6. Ptaje Zh. Speech and thinking of the child / Zh. Ptaje. – M., 2009. – 182 p.
7. Asfandiyyarova G.R. The influence of modern information technologies on the personality of a child of preschool age / G.R. Asfandiyyarova // Modernization of the vocational education system on the basis of regulated evolution: materials of the XVII international scientific and practical conference. – G.R., 2018. – P. 96-99.
8. Ruzskaia A.G. Speech of preschoolers in communication with a peer / A.G. Ruzskaia, A.E. Reinstein. – Minsk: Muk Publishing House, 2003. – 100 p.
9. Kiseleva O.I. Theory and Methods of Development of Children's Speech: Theory and Technology of Teaching Speech Creativity / O.I. Kiseleva. – Tomsk: Publishing House of TSPI, 2006. – 84 p.
10. Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 No. 604 «On approval of state mandatory standards of education at all levels of education». Registered in the Adilet riding of the Republic of Kazakhstan on November 1, 2018 No.17669. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>
11. Bizikova O.A. The development of dialectical speech among senior pre-school students in integra prose from the second traditional I kömpüter igr. Abstract / O.A. Bizikova. – Ekaterinburg: 2007. – Режим доступа: www. URL <https://docplayer.com/41165248-Bizikova-olga-anatolevna-razvitie-dialogicheskoy->
12. Avdeeva A.V. Information technologies in working with preschoolers and their influence on the further learning process / A.V. Avdeeva, M.V. Bogdanova // Information technologies in the educational process of a university and school: materials of the XIV All-Russian Scientific and Practical Conference. – 2020. – 5-10 p.
13. Liamina G.M. Formation of speech activity (middle preschool age) / G.M. Liamina // Preschool education – 2011. – №9. – P.49-55.
14. Beloshistaia A.V. The development of logical thinking in preschoolers: a textbook / A.V. Beloshistaia. – M.: Infra-M, 2019. – 300 p.
15. Samsonova, S.N. Development of free communication of preschoolers / S.N. Samsonova, I.V. Iakovleva // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2014. – № 4. – P.152-155.
16. Taubaeva Sh.T. Modern teaching technologies / Sh.T. Taubaeva, B.T. Barsay. – Almaty, 2005.
17. Piage J. Psychology of intelligence / J. Piage. – Peter, 2004.
18. Ustemirov K. Modern pedagogical technologies and teaching aids / K. Ustemirov. – Almaty, 2007.
19. Aitpayeva A. Development of the creative potential of older preschool children in play activities / A. Aitpayeva, A. Alimbekova // Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin. «Pedagogical sciences». – 2022. – №4 (76). – P. 251-257.

А.А. Бекишева*¹, А.Ж. Темиржанова¹, Р.Х. Кошкимбаев²

¹Торайғыров университеті, Павлодар қаласы, Қазақстан Республикасы

²Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

Ойындарды интеграциялау процесінде мектеп жасына дейінгі балаларда диалогтік сөйлеуді дамыту

Аннотация. Бұл мақалада ересек жастағы мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамытудың педагогикалық ерекшеліктері қарастырылды, себебі диалогтік сөйлеу – білімді, мәдени және коммуникативті тәжірибені тәрбиелеудің маңызды элементі және қажетті шарты болып табылады. Диалог балалардың ана және шет тілдерін меңгеру тұрғысынан тұлғааралық қарым-қатынастарын қалыптастырады және олардың жалпы әлеуметтену процесіндегі оң динамикасын анықтайды.

Әдеби талдау барысында ересек жастағы мектеп жасына дейінгі балалар арасында диалогтік сөйлеуде дәстүрлі және компьютерлік ойындарды біріктіру қажеттілігінің ерекшеліктері мен себептері анықталды. Ең тиімдісі коммуникативті-белсенділік тәсілі болып табылады, оған сәйкес ойын технологиясына аралас дәстүрлі және компьютерлік ойындар кешенін енгізу арқылы ересек топтағы мектеп жасына дейінгі балаларда диалогтік сөйлеуді дамытудың тиімділігін арттыруға болады. Ол үшін ең маңызды диалогтік белгілерге байланысты диалогтық дағдыларды дамытуға бағытталған қосымша тапсырмаларды енгізу арқылы ойын технологиясының мазмұнын жаңарту қажет. Оның тиімділігі эксперименталды түрде дәлелденді, өйткені мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалар эксперименттік топта тек қарым-қатынас және диалогтық дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар диалогтық сөйлеу мәдениетін дамытудың жалпы деңгейінің жоғары қарқынын көрсетті.

Кілтті сөздер: сөйлеу, диалог, диалогтік сөйлеу, коммуникациялар, дәстүрлі ойындар, компьютерлік ойындар, технологиялар комбинациясы.

А.А. Бекишева*¹, А.Ж. Темиржанова¹, Р.Х. Кошкимбаева²

¹Торайғыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан

²Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

Развитие диалогической речи у дошкольников в процессе интеграции игр

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические особенности развития диалогической речи дошкольников в зрелом возрасте, так как диалогическая речь является важным элементом и необходимым условием воспитания знаний, культурно-коммуникативного опыта. Диалог формирует межличностные отношения детей в овладении родным и иностранным языками и определяет их положительную динамику в процессе общей социализации.

В ходе литературного анализа выявлены особенности и причины необходимости сочетания традиционных и компьютерных игр в диалогической речи у детей старшего дошкольного возраста. Наиболее эффективным является коммуникативно-деятельностный подход, согласно которому мож-

но повысить эффективность развития диалогической речи дошкольников в старшей группе, включив в игровую технологию комплекс комбинированных традиционных и компьютерных игр. Для этого необходимо обновить содержание игровой технологии, введя дополнительные задания, направленные на развитие диалогических навыков в зависимости от наиболее важных диалоговых признаков. Его эффективность доказана экспериментально, так как дети старшего дошкольного возраста показали высокий уровень общего уровня развития не только коммуникативных и диалогических навыков в экспериментальной группе, но и культуры диалогической речи.

Ключевые слова: речь, диалог, диалогическая речь, общение, традиционные игры, компьютерные игры, комбинации технологий.

*Omer Faruk Sonmez*¹, *A.A. Kudysheva*², *A.E. Mukhametkairov* *³

¹ Tokat Gaziosmanpasa Universitesi,

² South Kazakhstan state pedagogical university
Shymkent, Republic of Kazakhstan

³ Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
e-mail: mukhametkairov95@mail.ru

HIGH CLASS STUDENTS SOFT SKILLS DEVELOPMENT TECHNOLOGIES

Annotation. *The article discusses the possibilities of developing and improving soft skills in career guidance – this is an actively developing system of awakening the interest of high school students in studying the «Atlas of Professions». The relevance of this problem is dictated by the need to develop life skills – a set of behavioral skills that provide the ability to be socially adequate in behavior that allows students to interact productively with others and successfully cope with the demands and changes of everyday life. The purpose of the article is to consider the tools and opportunities for improving soft skills and remove barriers that prevent a modern school from coping with the task of vocational guidance for students. The foreign experience in the implementation of vocational guidance for schoolchildren is analyzed and its connection with their social success is shown.*

The article is based on the assumption that the most important competence is the ability to solve complex problems, think critically, and act creatively. As in many other cases, students need to be able to work in a team, make decisions, persuade, communicate, manage their time, and motivate themselves and others.

Recent studies show that interest in soft skills is constantly growing. Soft skills are necessary in terms of social skills that determine the stages of personality development. Soft skills, or flexible skills, are a set of skills that are responsible for successful participation in the educational process, their high efficiency and effectiveness, to evaluate the effectiveness of training and understand how well it is possible to use new knowledge with the use of technology in the classroom.

Keywords: *technology, development, soft skills, students, education, competencies, training, efficiency.*

Introduction

One of the tasks of modern education is to prepare modern youth for the choice of a profession and the successful implementation of professional activities in adulthood. The school, despite the function of career guidance work with students attributed to it, is not

evaluated according to such a criterion as the formation of their professional orientation and readiness for the professional choice of soft skills – these are the competencies of the future.

Globalization, the development of educational technologies, a better understanding of social relations and involvement in school projects affect how the school community perceives learning and what it should lead to.

The changes that are taking place are so serious that they are sometimes called “crisis innovations”. In modern society, students already need to prepare for their future profession in order to provide productive preparation for life and be worthy citizens of their country.

According to O.A. Bogacheva, “Today it is impossible to deny that the formation of soft skills is a trend and a prospect of modern university education. Educational institutions that do not realize its importance and will not introduce it into the educational process will not be able to compete in the education market in a strategic perspective. Therefore, disciplines that form flexible skills should not only be included in the curricula for the relevant professions, but also introduced into the development strategy of universities as a point of growth of an educational institution” [1].

A similar point of view is expressed by E.V. Buyanov, noting that flexible skills are a person's abilities that help him to become more effective in many areas of activity, regardless of the professional, linguistic and cultural context, when using them [2].

Most researchers believe that soft skills are universal skills and personal qualities that increase the efficiency of work and interaction with other people, in particular: personal development management, competent time management, the ability to convince, communicate, negotiate, create a team, etc. We adhere to the opinion of L.K. Raitskaya and E.V. Tikhonova, who define soft skills in the most general form – as a set of supra-professional skills and personality qualities that are in demand in the labor market for the effective implementation of professional competencies. Based on the analysis of the literature, the researchers identified the most common taxonomy, according to which soft skills include: 1) social and communicative skills; 2) cognitive skills; 3) personality attributes and components of emotional intelligence [3].

A modern school graduate should be ready for self-determination and self-realization. This means being able to establish contacts and communicate with others, convince, motivate and achieve the set goal, competently allocate available resources, adapt to changing conditions, think creatively, make non-standard decisions, etc [4].

The Changing Nature of Work World Development Report 2019 notes that the pace of innovation will continue to accelerate to ensure the competitiveness of the future and the acceptance of new jobs as a result of modern advances in technology.

The fear is that schoolchildren are not sufficiently prepared to choose their future

profession and the secondary school does not provide the necessary life skills and does not form an idea about soft skills and how it affects the choice of conditions and opportunities for developing these skills based on monitoring the requests of future employers [5].

And here, first of all, it should be remembered that technologies for the development of soft skills at school age among high school students make it possible to achieve a higher understanding of the relationship between knowledge and socio-psychological readiness for the chosen profession. That is why they need education and soft skills in order to learn how to provide themselves with productive work, make informed decisions and be worthy citizens of their state throughout their lives.

Modern youth should be able to establish social contacts and communicate with other people, convince, motivate and achieve goals, competently allocate available resources, adapt to changing conditions, think creatively, make innovative decisions, etc.

The modern paradigm of introducing soft skills at all levels of education will require schools and universities in the near future to develop a set of special skills – knowledge of technology, the ability to solve problems, critical thinking, as well as interpersonal communication skills, such as perseverance, willingness to cooperate and the ability to empathize.

In the modern field of education, there is a vivid attention to the development of technical skills. Nevertheless, in our rapidly changing world, where technology is constantly evolving, there are opportunities for obtaining knowledge in various forms. In addition, social mobility and cognitive abilities open the door for graduates to a successful future. It is important that the school helps students determine their place in this dynamic world. Therefore, the school curriculum should not only transfer theoretical knowledge, but also develop soft skills such as communication, analysis and the ability to use information to make the right decisions and interact effectively [6].

The continuous process of introducing innovations in the field of education continues to actively stimulate the search for more effective methods and technologies aimed at developing students' social skills. The acquisition and assimilation of these skills remains a difficult task for schoolchildren, who are often subjected to strict assessment of their actions in accordance with strict standards and expectations [7].

Nevertheless, it is worth noting that peer assessment takes place more informally and is not regulated by special rules. In response to such a reaction, students choose a strategy of social behavior and show a desire to look for new aspects of their personality.

However, modern technologies open up opportunities for creating new conditions for the survival of students who need specific psychological and pedagogical support.

The effectiveness of the step-by-step support system in developing effective strategies and tactics for social behavior and personal development for successful socialization and self-regulation of one's resources will help every school graduate in adulthood [8].

After all, most modern high school students are not self-confident and have a high level of anxiety for various reasons, and getting into a new social situation, learning new Soft skills, are some new ways of self-defense when performing new complex tasks.

Materials and methods

The effectiveness of the self-protection system during schooling will make it easier for students to develop their social skills and gain self-confidence. These skills have nothing to do with intelligence, the ability to quote writers in the original, or mentally multiply four-digit numbers. But, the ability of students to clearly formulate their thoughts, offer alternative solutions and respect the opinions of their peers will make them successful in all areas of educational activity.

At the same time, there is a 21st century skills structure for students, which gives them many opportunities to improve their learning situation (Table 1):

Table 1. Structure of skills to improve the learning situation

№	Structure of skills	Content of learning situation
1	Development of critical thinking	performing complex and unique tasks, working in a group
2	Development of individual educational trajectory	according to the interests and qualities of each individual student
3	Development of key competencies in collaboration	mastering new knowledge, searching for new information
4	Use of available modern technologies of adaptability in the learning process	in order to get the teachers' support to discuss with them students' successes and failures, plan their educational path

A motivated individual with developed adaptability, collaboration and critical thinking skills will remain in demand for a long time. That is why the reorientation of education towards the development of high school students' Soft skills is a key link in solving success in educational and social activities. A motivated individual with developed skills in adaptability, group work and critical thinking remains in demand.

Soft skills are not individual or disparate skills, but rather a set of skills needed to communicate effectively and solve problems together. This is one of the fundamental differences between a man-man and a man-machine – the latter can perfectly perform a certain task, learn and show certain “human” qualities, but the whole complex of flexible skills is inaccessible to him. Therefore, the reorientation of education towards the development of “flexible skills” among schoolchildren is a key link in successful socialization in the future. Soft skills can be developed further at an older age, but it is necessary to take into account the age period in the development of high school students,

which creates the most favorable conditions for the formation of certain psychological qualities and social types of behavior, their leadership function. [9]

Based on the elements of the content and levels of soft skills acquired by students, we determined the criteria by which the diagnostics of the studied competencies was carried out in order to assess the effectiveness of the process of its formation.

Results and Discussion

The study results reveal that the majority of high school students are unfamiliar with the terms hard skills and soft skills, encountering these concepts for the first time (70%). To validate this hypothesis, a list of 14 skills was presented, prompting students to categorize them as either subject-specific or social abilities.

Concerning hard skills, most students accurately identified knowledge (95%) and learning skills (82%). However, in the realm of soft skills, a significant portion of respondents misidentified skills such as communication (50%), teamwork (70%), willingness to learn continuously (80%), ability to handle vast amounts of information (80%), public speaking (55%), adaptability (45%), and independence in decision-making (40%).

Responses to this question highlighted that 30% of participants were aware of the term soft skills but lacked a precise understanding of its essence.

In the classification section of the listed competencies, we presented questions for students that can give in real practice an understanding of the differences between the description of the concepts of hard skills and soft skills. The situations in the questions are combined into a single storyline for the students themselves to analyze the necessary actions to understand the significance of the proposed competencies. The assessment of social, volitional, leadership and intellectual competencies in terms of their importance is presented on a scale using a 5-point system. For comparison and interpretation of the results each scale is divided into 5 diagnostic zones with a ranking of competencies.

The results of the answers to the questions gave feedback in the analysis of the general level of understanding by students of the significance of competencies. The following answers were received to the question of «What skills are most important for graduates as future specialists»:

Table 2. Results of answers on the order of importance of competencies

№	Competencies ranking	1st place	2st place	3st place	4st place
1	Social	20%	56%	18%	12%
2	Intellectual	45%	25%	14%	11%
3	Volitional	18%	14%	28%	42%
4	Leadership	30%	31%	32%	12%

Analyzing the data presented in Table 1, it is evident that a significant portion of surveyed students highly value social skills, ranking them in the first and second positions at 76%. Conversely, 30% of respondents did not give due consideration to these skills, assigning them third and fourth places.

Intellectual abilities were identified by students as paramount, with 45% emphasizing their importance. However, 25% of respondents did not rate them as highly, placing them in the third and fourth positions. Willpower traits were perceived as less crucial, with only 32% ranking them first or second, while 90% deemed them less significant. Lastly, just over half of the students acknowledged the importance of leadership qualities, with 61% highlighting their significance, while 44% placed these qualities in the third and fourth positions.

From these findings, it can be deduced that 70% of students prioritize intellectual skills by ranking them in the top two positions. Leadership qualities come next in terms of importance. Nevertheless, high school students tend to undervalue the roles of social skills and willpower traits. It is noteworthy that developing leadership skills without a foundation of strong-willed qualities can prove challenging.

The subsequent query in our survey was framed as follows: «To what extent do you possess the social, intellectual, leadership, and strong-willed qualities necessary for your future professional life? Please rate yourself on a 5-point scale.» The responses to this question have been meticulously tabulated for further analysis.

Table 3. The degree of students' possession of social competencies

№	Social competency	1th place	2th place	3th place	4th place	5th place
1	Sociability	43%	28%	23%	–	–
2	Emotional intelligence	38%	38%	13%	3%	–
3	Speaking in public	13%	33%	33%	8%	3%
4	Empathy	58%	13%	13%	3%	3%
5	Working in a team	43%	38%	8%	–	3%
6	Flexibility	27%	32%	27%	2%	–

In the context of social skills among students, some key aspects were highlighted. For example, 43% and 28% of respondents identified sociability as an important aspect, placing it in first and second places, respectively. The presence of empathy was also noted, which took first place in 58% and second place in 13% of respondents. Empathy refers to the ability to understand the emotional state of other people and perceive their experiences.

In terms of emotional intelligence, encompassing the ability to handle emotional

situations adeptly and regulate one's own emotions, 38% of the participants deem it significant, with an additional 38% believing they have developed this skill adequately.

Nearly half of the students (43% and 38%) perceive themselves as proficient in effective teamwork. However, 13% of the students face challenges when it comes to performing in front of an audience. These outcomes are outlined in Table 3.

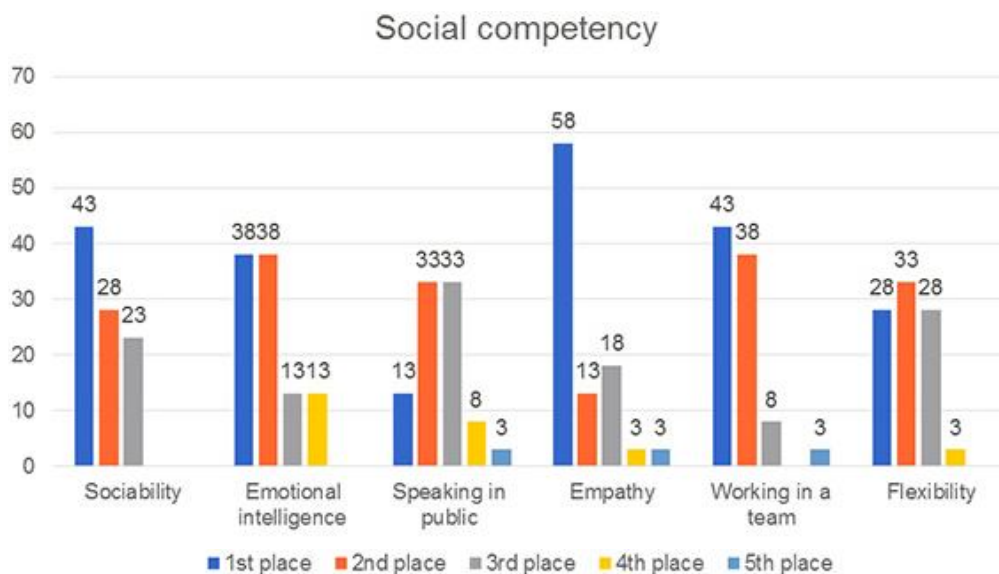

Figure 1. Graph of comparison social competencies in dynamics

The concept of «intellectual competence», its structure and content in pedagogical science began to be addressed relatively recently. Intellectual competencies are students' possession of the techniques of mental actions and operations. Intellectual competence implies that students have a formed intellectually conditioned experience, the ability to act independently and meaningfully in conditions of adequate application of knowledge, skills and abilities.

The degree of students' possession of intellectual competencies is described in Table 4.

Intellectual competencies continue to be highly regarded. Within the realm of this competence, skills such as learning and the inclination for self-improvement (33%), extensive knowledge (38%), and the capability to analyze vast volumes of information (18%) are considered well-developed. However, 28% of students admit to having a weaker memory, and 23% do not recognize the presence of creativity within themselves. Additionally, 18% feel uncertain about their ability to write reports and projects.

Table 4. The degree of students' possession of intellectual competencies

№	Intellectual competency	1th place	2th place	3th place	4th place	5th place
1	Good memory	28%	35,5%	25,5%	3%	–
2	Creativity	23%	23%	33%	13%	–
3	Learning and readiness for self-development	33%	38%	13%	8%	–
4	Ability to write reports and projects	18%	23%	43%	8%	–
5	Versatile knowledge	38%	28%	18%	0%	–
6	Ability to analyze large amounts of information	18%	38%	33%	3%	–

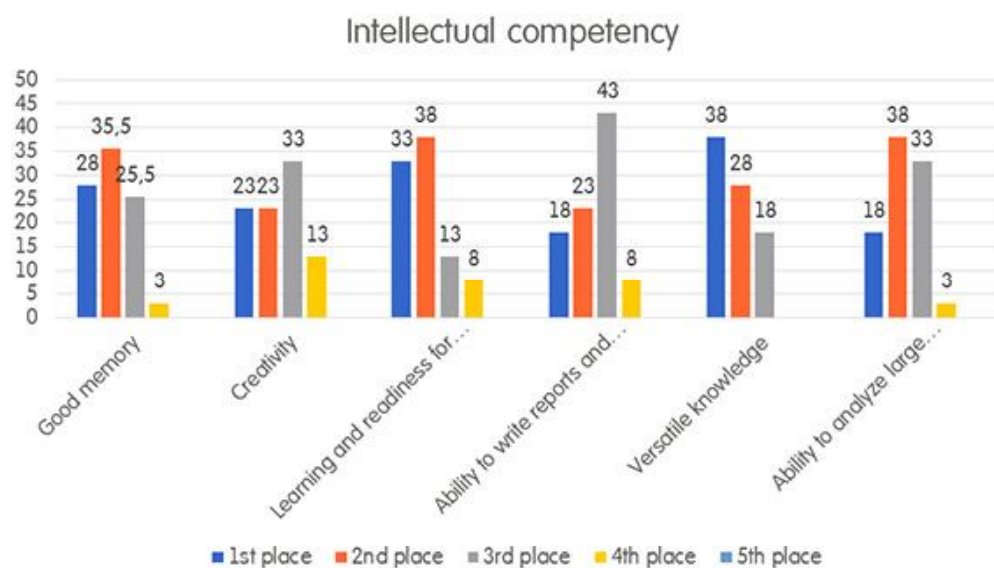

Figure 2. Graph of comparison of intellectual competencies in dynamics

In the first section of classification, we considered result-oriented volitional competencies, time management, stress resistance, readiness for routine work. In the task, the questions are related to each other, which describe specific situations of interaction deployed in time. In each task, the student needs to analyze the situation and indicate how effective or ineffective each of the proposed actions is for deciding the choice of certain volitional competencies (Table 5).

When it comes to the students' highlighted strong-willed traits, it's noteworthy that patience stands out as the most prevalent (28%). Additionally, 13% of students acknowledged their determination, while 23% claimed high stress resistance, and 13%

expressed a willingness to make independent decisions. These figures, being quite substantial, underline the significant presence of strong-willed qualities among the students.

Table 5. The degree of possession by students of volitional competencies

№	Volitional competency	1th place	2th place	3th place	4th place	5th place
1	Purposefulness	13%	58%	18%	3%	–
2	Patience	28%	24%	33%	8%	–
3	Stress resistance	23%	43%	23%	3%	–
4	Readiness to make independent decisions	23%	58%	13%	–	–
5	Readiness for routine work	13%	28%	48%	–	3%
6	Ability to work under pressure	18%	23%	38%	13%	–

However, there are also some weaknesses: 13% of students have difficulty doing the routine, and 18% of students admit that it is difficult for them to work under pressure or under strict control. Pressure can manifest itself in the form of a lack of time and a large amount of work that needs to be done in a short period of time.

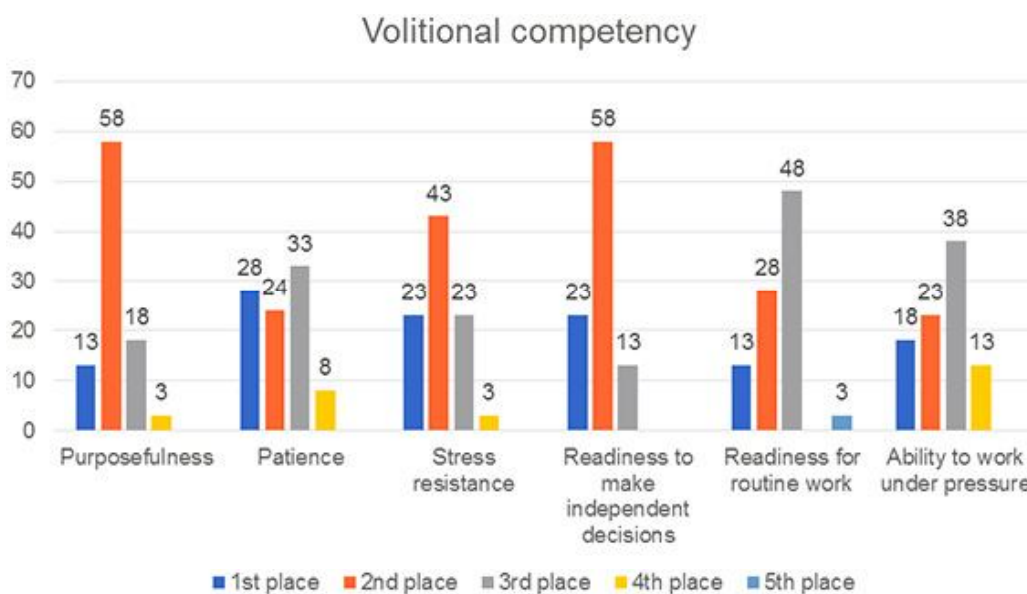

Figure 3. Comparison graph of volitional competencies in dynamics

Volitional competencies are responsible for achieving goals in the student's actions, which can be relied upon in organizing subsequent education and the formation of the

student's internal position. The volitional-positive attitude of the student to the school orients him to the meaningful moments of school reality – lessons, strengthening the will for more effective getting new knowledge, mastering skills and new volitional competencies, which affects the nature of educational cooperation with the teacher and classmates. At school age, the process of mastering the primary skills of cooperation, interaction with teachers and classmates takes place [10].

In our study, senior school age refers to the period of development of children from 15 to 18 years, which corresponds to the age of students in grades 9–11 of a general education school. By the end of this age, the student will have an ideological and psychological level of the same level of maturity in order to start an independent life, continue his studies at a higher educational institution or work after graduation.

Senior school age is a period of social self-determination, active participation in creative activity [11]. Each high school student should be able to choose his own path, for this he must have leadership qualities and leadership potential. This behavior has a deep psychological meaning. To better understand himself as a leader, he needs to be able to compare himself with others [12]. In Table 6, we rank leadership competencies and the result of the students' choice of one component of this quality.

Table 6. The degree of students' possession of leadership competencies

№	Leadership competency	1th place	2th place	3th place	4th place	5th place
1	Ability to form a team	28%	18%	38%	8%	–
2	Ability to resolve conflicts	24%	33%	23%	8%	3%
3	Conducting complex negotiations	18%	23%	28%	8%	13%
4	Initiative	28%	33%	28%	8%	–
5	Ability to take risks	22%	47%	17%	3%	–
6	The ability to make decisions and take responsibility	37%	37%	17%	–	–

Among the components of leadership competencies in determining the results of the survey results, the most characteristic were the ability to make decisions and bear responsibility for them (38%), initiative (28%, 33%) in 1st and 2nd places, the ability to form a team (28%,18%), the ability to resolve conflicts (24%, 33%) and the ability to take risks (23% 48%). A more untapped skill where students have difficulty is difficult negotiation (8%, 13%).

In the next phase of our investigation, high school students were queried with the following question: «In your view, what personal qualities are essential for a prosperous career and effective communication in the future, and how familiar are you with the concept of soft skills?» Currently, the dominant attributes reflected in the responses

include diligence and tenacity (80%), self-assuredness (70%), problem-solving skills (60%), decision-making abilities (60%), a penchant for continuous learning (55%), self-reliance (45%), and a positive mindset with enthusiasm (35%).

Figure 4. Comparative Visualization of the Evolution of Leadership Competencies

There is no doubt that the school should provide concrete knowledge. Children should be able to count, write, know the capitals of different countries, names of chemical elements, and so on. But as practice shows, a certificate with marks “5” is not a guarantee of successful implementation in life.

Considering these competencies as a meta-ability that goes beyond the subject results, it is possible to develop recommendations and make materials through self-control and evaluation procedures that allow the student to determine the level of formation of the ranked competencies.

Recommendations for the development of schoolchildren's meta-ability as soft skills of the competence of the 21st century should become part of educational standards in the career guidance system. Much more important is how well developed soft skills are – soft skills that help to integrate into modern life, adapt to the learning process, and apply their knowledge in practice in real life [13].

Conclusion

An analysis of the study's findings reaffirms the pivotal role of cultivating soft skills in preparing high school students for their future careers. Further research is imperative to

pinpoint effective methodologies for instilling and honing these soft skills in high school students, thereby contributing to their comprehensive development.

In a broader context, it is worth noting that universities could expand their efforts in the realm of soft skills development. A survey among high school students has revealed that some have a vague understanding of these skills, while others lack proficiency in them. However, students do recognize the significance of nurturing soft skills for their future professional endeavors. Consequently, it becomes imperative to incorporate supplementary programs into the educational and developmental processes. These programs might include career guidance and training, with an emphasis on fostering soft skills. Such initiatives may encompass the enhancement of language proficiencies, engagement in project and volunteer activities, and the provision of internship opportunities.

Furthermore, the establishment of discussion clubs and public speaking courses may offer high school students the means to cultivate skills that empower them to articulate and substantiate their perspectives, master the art of eloquence, and conquer the fear of public speaking.

Prioritizing collaborative teamwork and project-based activities within the school curriculum is of paramount importance. The development of additional educational programs aimed at enhancing personal qualities spanning all facets of soft skills might be deemed necessary. In order to devise strategies for nurturing soft skills, it would be judicious to involve not just educators but also the students themselves in this process.

References

1. Bogacheva O.A. Formation of a system of flexible skills (soft skills) among students in the conditions of the modern labor market / O.A. Bogacheva // International Journal of Professional Science. – 2021. – № 2. – P.5-9.
2. Buyanov E.V. Soft skills: the most important thing about flexible skills / E.V. Buyanov. – Режим доступа: www. URL: <https://4brain.ru/blog/soft-skills-samoe-vazhnoe-o-gibkih-navyках> 2021.
3. Raitskaya L.K. Soft skills in the representation of teachers and students of Russian universities in the context of world experience / L.K. Raitskaya, E.V. Tikhonova // Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. – 2018. – №3 (vol. 15). – P. 350-363.
4. Antonova M.V. Formation of Soft skills in children as a condition for preparing them for a conscious choice of a future profession / M.V. Antonova // Humanities and education. – 2021. – №4 (48). – T.12. – P.7-11.
5. Loginova N.N. On the issue of assessing the «flexible competencies» of adolescents / N.N. Loginova, Yu.V. Paneva // Education and upbringing. – 2020. – № 1 (27). – P. 41-44.
6. Yarkova T.A. Formation of flexible skills among students in the conditions of implementation of the professional standard of a teacher / T.A. Yarkova, I.I. Cherkasova // Bulletin of the Tyumen State University. Humanitarian studies. Humanitates. – 2016. – № 4. – Volume 2. – P. 222-234. – DOI: 10.21684/2411-197X-2016-2-4-222-234
7. Bakurova O.N. Formation of «Soft skills» skills in high school students with different levels of

metacognitive knowledge and skills / O.N. Bakurova, E.D. Puzanova // The world of science. Pedagogy and psychology. – 2019. – № 6. – P. 84-96.

8. Verin-Galitsky D.V. Formation of «soft» skills in adolescents – a challenge of modernity / D.V. Verin-Galitsky // Social pedagogy. – 2020. – № 2. – P. 41-45.

9. Tskhvitaria T.A. Training and education of adults as an imperative of modern international politics in education / T.A. Tskhvitaria, V.N. Vlasova, N.Y. Tairova // Modern European Research. – 2017. – №4. – P. 125-127.

10. Yurina M.V. Pedagogical technologies of teaching a foreign language in the context of competencies of the XXI century / M.V. Yurina, E.A. Gorlova, M.O. Polukhina // Bulletin of SamSTU. – 2019. – № 1. – P.157-165.

Stupina M.V. Hard skills and soft skills of future specialists in the field of information systems: formation in the digital educational environment / M.V. Stupina // Informatization of education. – 2020: collection of articles on the mat-lam International Scientific-conf. Ave., Orel, October 29-31, 2020 OSU named after I. S. Turgenev. Eagle, 2020. – P.142-147.

11. Vorozheikina A.V. Innovative forms of education as a means of forming and developing the personality of students of all levels of education / A.V. Vorozheikina, A.A. Semchenko, A.N. Bogachev // Modern Higher School: Innovative aspect. – 2018. – № 1(39). – Vol. 10. – P.116-123.

12. Savchenkov A.V. Professional flexibility as «soft skills» of a teacher / A.V. Savchenkov, N.V. Uvarina // Modern Higher School: innovative aspect. – 2019. – № 3 (45). – P.27-36.

13. Finch D.J. An exploratory study of factors affecting undergraduate employability / D.J. Finch, L.K. Hamilton, R. Baldwin, M. Zehner // Education and Training. – 2013. – № 7. – Vol. 55. – P.681-704. – DOI: <https://doi.org/10.1108/ET-07-2012-0077>

Омер Фарук Сонмез¹, А.А. Қудышева², А.Е. Мухаметкаиров^{*3}

¹Токат Газисманпаша Университеті, Токат, Түркия.

²Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
Шымкент қ., Қазақстан Республикасы

³Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

Жоғары сынып оқушыларының жұмсақ дағдыларын дамыту технологиялары

Аннотация. Мақалада кәсіптік бағдарлаудағы soft skills дамыту және жетілдіру мүмкіндіктері қарастырылады-бұл жоғары сынып оқушыларының «Кәсіптер атласын» оқуға деген қызығушылығын оятудың белсенді дамып келе жатқан жүйесі. Бұл мәселенің өзектілігі өмірлік дағдыларды дамыту қажеттілігінен туындайды – мінез-құлықта әлеуметтік адекватты болу қабілетін қамтамасыз ететін мінез-құлық дағдыларының жиынтығы, бұл студенттерге басқалармен нәтижелі қарым-қатынас жасауға және күнделікті өмірдің талаптары мен өзгерістерімен сәтті күресуге мүмкіндік береді. Мақаланың мақсаты-soft skills-ті жетілдірудің құралдары мен мүмкіндіктерін қарастыру және қазіргі мектептің оқушылардың кәсіби бағдарлау міндеттерін шешуге кедергі келтіретін кедергілерді жою. Оқушылардың кәсіби бағдарын жүзеге асырудың шетелдік тәжірибесі талданды және оның әлеуметтік жетістіктерімен байланысы көрсетілді.

Мақала ең маңызды құзыреттілік күрделі мәселелерді шешуге, сыни тұрғыдан ойлауға және шығармашылықпен әрекет етуге қабілетті деген болжамға негізделген. Көптеген басқа жағдайлар сияқты, студенттер топта жұмыс істей алуы, шешім қабылдауы, сендіруі, қарым-қатынас жасауы, уақытын басқаруы және өздерін және басқаларды ынталандыруы керек.

Соңғы зерттеулер жұмсақ дағдыларға деген қызығушылық үнемі артып келе жатқанын көрсетеді. Жұмсақ дағдылар тұлғаның даму кезеңдерін анықтайтын әлеуметтік дағдылар тұрғысынан қажет. Soft skills немесе икемді дағдылар – бұл білім беру процесіне сәтті қатысуға, олардың жоғары тиімділігі мен тиімділігіне жауап беретін, оқытудың тиімділігін бағалауға және сабақтарда технологияны қолдана отырып, жаңа білімді қаншалықты жақсы пайдалануға болатындығын түсінуге мүмкіндік беретін дағдылар жиынтығы.

Кілтті сөздер: технология, даму, жұмсақ дағдылар, студенттер, білім, құзыреттілік, тренинг, тиімділік.

Омер Фарук Сонмез¹, А.А. Кудышева², А.Е. Мухаметкаиров *³

¹Токал, Университет Газисманпаша, Токал, Турция.

²Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Республика Казахстан

³Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, Павлодар, Республика Казахстан

Технологии развития мягких навыков старшекласников

Аннотация. В статье рассматриваются возможности развития и совершенствования soft skills в профориентации – это активно развивающаяся система пробуждения интереса старшекласников к изучению «Атласа профессий». Актуальность данной проблемы обусловлена необходимостью развития жизненных навыков: набора поведенческих навыков, обеспечивающих способность быть социально адекватным в поведении, что позволяет учащимся продуктивно общаться с окружающими и успешно справляться с требованиями и изменениями повседневной жизни. Цель статьи – рассмотреть средства и возможности совершенствования soft skills и устранить барьеры, мешающие современной школе решать задачи профессиональной ориентации учащихся. Проанализирован зарубежный опыт реализации профессиональной ориентации учащихся и продемонстрирована его связь с социальными достижениями.

Статья основана на предположении, что наиболее важная компетенция способна решать сложные проблемы, критически мыслить и действовать творчески. Как и во многих других ситуациях, студенты должны уметь работать в команде, принимать решения, убеждать, общаться, управлять своим временем и мотивировать себя и других.

Недавние исследования показывают, что интерес к мягким навыкам постоянно растет. Мягкие навыки необходимы с точки зрения социальных навыков, которые определяют этапы развития личности. Soft skills, или гибкие навыки – это набор навыков, которые позволяют успешно участвовать в образовательном процессе, отвечать за их высокую эффективность и результативность, оценивать эффективность обучения и понимать, насколько хорошо можно использовать новые знания с помощью технологий на уроках.

Ключевые слова: технологии, развитие, мягкие навыки, студенты, образование, компетентность, тренинг, эффективность.

*М.А. Рамазанова*¹, Б.Д. Нызметова¹, Ж.А. Зейнулла¹*

*¹ Павлодарский педагогический университет имени Элкей Марғұлан,
г. Павлодар, Республика Казахстан
soehne@mail.ru*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ КАК ВАЖНОГО КОМПОНЕНТА ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

***Аннотация.** В данной статье раскрываются особенности обучения английскому языку посредством видеоматериалов как важного компонента современного языкового образования, а также возможности развития межкультурной компетенции обучающихся. Цель данного исследования – сформулировать практические рекомендации преподавателям, заинтересованным во внедрении стратегий обучения на основе видео на уроках иностранного языка, учитывая при этом теоретические основы и практические последствия. В работе рассматривается комплексный подход в обучении иностранным языкам, в частности, применении видеоматериалов. Авторы подчеркивают необходимость тщательного отбора данного вида учебных материалов как важной предпосылки успешного обучения в современных условиях. Авторы представляют результаты проведенного ими анкетирования по проблеме исследования. В исследовательской работе представлены результаты опроса более 100 обучающихся 1 курсов различных образовательных программ Павлодарского педагогического университета им. Э. Марғулана, изучающих английский язык в рамках учебной программы. На основе полученных данных анкетирования авторы делают обоснованные выводы о предпочитаемых используемых средствах обучения в изучении английского языка и их эффективности, а также ранжируют используемые респондентами источники. Авторами предлагаются методические рекомендации грамотного использования видеоматериалов в языковом образовании. Исследователи приводят ряд условий для эффективного обучения, демонстрируют этапы использования на занятии видеоресурсов, способствующих осуществлению успешного учебного процесса.*

***Ключевые слова.** Языковые компетенции, межкультурная коммуникация, интернет ресурсы, аутентичность, лингвострановедческие реалии.*

Введение

Инновационные подходы к преподаванию иностранных языков возникли вследствие активной интеграции различных видеоресурсов. Включая визуальные средства в учебный процесс, преподавателям удалось создавать более захватывающий и увлекательный опыт преподавания английского языка. С помощью обо-

ра современной литературы, ее анализа и конкретных практических примеров, мы попытаемся продемонстрировать, каким образом видеоматериалы способны значительно улучшить усвоение языка, обеспечивая аутентичный культурный контекст, способствуя социальному взаимодействию и повышая общую мотивацию к обучению. Однако эффективная интеграция этих ресурсов требует тщательного планирования и учета педагогических целей наряду с техническими аспектами, такими как доступность или авторские права.

Видео – на сегодняшний день мощный инструмент в современном учебном процессе, что обуславливает актуальность данного исследования. Оно обеспечивает убедительный контекст для эффективного преподавания английского языка. Умело отобранный и дидактически оформленный видеоматериал привносит внешний аутентичный мир в аудиторию и придает преподаванию «реальность ситуации». Видео также позволяет передать все паралингвистические особенности языка, чего нельзя достичь через аудиоматериалы. Успех преподавания иностранного языка с помощью видео зависит, прежде всего, от подготовки обучающихся к работе с видеоматериалом и их уровнем знаний. Изучение иностранного языка, как известно, является весьма трудной и сложной задачей, особенно для обучающихся, не погруженных в среду и культуру изучаемого языка. Традиционный метод обучения с помощью учебников и лекций не всегда может дать студентам необходимые навыки для эффективного общения на желаемом языке. Но все же последние достижения в области технологий открыли новые возможности для преподавателей, желающих регулярно усовершенствовать свои методы обучения. Одним из таких инструментов, ставшим ценным подспорьем, являются видеоматериалы. Эти средства предоставляют уникальную возможность сочетать визуальные и слуховые стимулы, что помогает преодолеть разрыв между обучением в классе и применением в реальной жизни. Они особенно эффективны для иллюстрации множества культурных нюансов, необычных разговорных выражений, разнообразных интонаций, вариаций произношения и сигналов языка жестов, которые не могут передать ни текстовые, ни аудиоматериалы.

Материалы и методы

Во время исследования были проанализированы научная педагогическая литература по тематике исследования, интернет ресурсы и педагогический профессиональный опыт, проведены анкетирование и опрос среди обучающихся. Данный аппарат исследования позволил сделать обоснованные выводы об эффективности используемых видеоматериалов в обучении английскому языку, выяснить степень предпочтения используемых ресурсов. Анализ отечественной и зарубежной научной литературы, собственный опыт преподавания выявили значимый потенциал

привлечения видеоматериалов в качестве средства языкового обучения. Методологическую основу исследования составили идеи и положения, представленные в работах ведущих отечественных и зарубежных ученых по проблемам развития социокультурной и продуктивных компетенций, это: С.С. Кунанбаева, Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез, С.Г. Тер-Минасова и другие. Один из ведущих казахстанских ученых-методистов С.С. Кунанбаева очень четко объясняет необходимость правильного иноязычного обучения. По ее мнению, личность будущего педагога, его теоретическое мышление, языковая интуиция и языковые способности, владение культурой речевого общения и поведения, способность быть равным партнером межкультурного общения на иностранном языке зависят от использования в учебном процессе не только современных, но и традиционных технологий и средств обучения [1]. Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез видят решение задачи обучения иностранным языкам как средству коммуникации между представителями разных народов и культур в изучении иностранного языка как неразрывного единства с миром и культурой страны изучаемого языка [2]. С.Г. Тер-Минасова дает следующее понятие межкультурной коммуникации: «Адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам» [3]. Существует огромное количество недоразумений, очевидных примеров столкновений культур, являющихся причиной неожиданных курьезов, комичных ситуаций, неприятностей. Во избежание таких недоразумений, задачей современного преподавателя иностранного языка является обучение правильному живому общению на языке. И видеоресурсы служат отличным средством погружения в аутентичную среду.

Например, по результатам исследования коллеги из Таиланда К. Русма, студенты, как и преподаватели, одинаково положительно отнеслись к использованию фильмов на занятиях, отвечая на вопросы по пятибалльной шкале Лайкерта. По их мнению, фильмы создают непринужденную атмосферу и мотивируют их на выполнение заданий. 79% утверждают, что фильмы дают им новую лексику в контексте, тем самым увеличивая шансы ее правильного использования в живой коммуникации. На вопрос о том, способствуют ли фильмы развитию их разговорных навыков, 82% ответили положительно и только 18% заявили, что не видят никакого положительного эффекта от использования фильмов [4].

Анализ результатов специально разработанных нами анкет позволил определить частоту в использовании респондентами источников обучения. Были изучены ряд видеоматериалов для обучения, составлен список рекомендуемых фильмов для языкового обучения.

Опираясь на мнение известных ученых-методистов, можно утверждать, что для решения основной коммуникативной задачи – беспрепятственно общаться на

изучаемом языке – необходимо не только постоянно осваивать непрерывно появляющиеся новые технологии преподавания и учебные материалы для развития всех четырех навыков владения языком, но и не отказываться от традиционной методики, успешно практикуемой многие годы. Чтобы научить иностранному языку как эффективному средству коммуникации, языки должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой стран изучаемого языка.

Результаты и обсуждение

Сегодня мы имеем как никогда широкий доступ к всевозможным видеоматериалам. Интернет-пространство предоставляет разнообразные по форме и содержанию аутентичные видеоресурсы. Материалы изначально не были предназначены для языкового обучения, но их можно адаптировать для работы с обучающимися с различным уровнем знаний английского языка [5]. Изучив видеоматериалы, мы предлагаем следующий перечень материалов с целью обучения иностранному языку:

- материалы познавательного характера (разнообразные блоги на научные и быденные темы);
- материалы новостного характера (сайты национального телевидения, блоги журналистов, частные новостные программы и др.);
- материалы документального характера (фильмы с места событий и о месте событий, об известных личностях и т.д.);
- материалы обучающего характера (с объяснением языковых явлений, знакомство со страноведческими реалиями и т.д.);
- подкасты известных людей и блогеров (с обсуждением популярных или злободневных тем);
- художественные, мультипликационные фильмы, сериалы;
- музыкальные видеоклипы;
- реклама и др.

Имея такое обширное, потрясающее по разнообразности и тематике предложение видеоматериалов, преподаватели могут организовать занятия живо, привлекательно и разнообразно для обучающихся. Используя видеоматериалы в процессе языкового обучения, преподаватели получают множество преимуществ и предпосылок для успешного обучения. Например, доступность видеоматериалов дает возможность регулярного и систематического использования аутентичных материалов на занятиях. При постоянном включении в уроки видеофрагментов преподаватель и обучающиеся активируют свой творческий потенциал путем нестандартных решений поставленных задач. Работа с видеоматериалом дает широкий спектр социального взаимодействия на занятиях (индивидуальная, парная, групповая, кол-

лективная) [6]. Наличие необходимого оборудования в учебных заведениях позволяет и с технической стороны планировать дидактическую сторону использования видеоресурсов (вырезать необходимые видеофрагменты, функция стоп-кадра, просмотр с отключенным звуком и т.д.). К примеру, можно разбить используемый фильм на определенное количество фрагментов и позволить в группах работать над ними отдельно. Таким образом у каждого из обучающихся будет возможность раскрыть свои индивидуальные особенности, привнести свой вклад в общий результат.

Видеоматериалы за счет своей насыщенности нестандартной аутентичной информацией, лексикой делают занятие более эмоциональным, погружая в языковую среду и реалии страны изучаемого языка. Тем самым посредством наглядной формы и концентрации живых языковых средств развивается активная речевая деятельность и положительное эмоциональное воздействие на учащихся.

При обучении восприятию речи на слух именно аутентичные видеоматериалы позволяют учащимся не только слышать речь носителей языка, но и наблюдать их в речевом акте, сопровождающемся и языком жестов, которые передают наглядно живую действительность, особенности поведения в той или иной ситуации, признаки национальной культуры или какой-то субкультуры. Немаловажно, что аутентичный материал располагает обучающихся познавать страну изучаемого языка на живых реальных примерах, взятых из обыденной жизни, готовит их обсуждать проблемы, не чуждые и в своей стране. Когда предлагаемые события в видеоматериале оцениваются через собственный опыт и видение мира, это повышает интерес и мотивацию обучающихся к изучению иностранного языка.

Понимая иностранную речь, обучающийся прилагает еще больше усилий на изучение иностранного языка, обретает уверенность в своих способностях, избавляется от барьеров и страха перед ошибками в речи. Преподаватель, в свою очередь, должен подобрать подходящий видеоматериал, который интересен, полезен с точки зрения языковой и воспитательной ценности. Видеоматериал должен содержать информацию, соответствующую возрасту, уровню знаний обучающихся, не противоречить их ценностям и ценностям родной страны. Выбранный материал должен также отражать современную действительность страны изучаемого языка и его общества, поведение носителей языка в определенной жизненной ситуации, знакомить с образом жизни народа, обычаями, традициями [6].

Озвучивание текста, как известно, в течение более 3 минут может привести к перегрузке кратковременной памяти и затруднять процесс ее восприятия. Согласно традиционной методике, текст для прослушивания должен предъявляться дважды или более раз. Наилучшим решением будет разработать серию упражнений для предъявляемого материала. При предъявлении учебного материала с по-

мощью видеоресурсов следует учесть его отличия от других. Во-первых, используя различные художественные, анимационные фильмы или сериалы, которые являются произведениями киноискусства, нужно принимать во внимание наличие сюжета и композиции. Эта категория материала существенно отличается от традиционных средств обучения. Как и при чтении художественных произведений, мы сопереживаем героям, персонажам, так и обучающийся подвергается некоторой идентификации себя с героями, сопереживает, ставит себя на их место, мысленно принимает решения за них, окунается в атмосферу, место событий и т.д.

Во-вторых, динамичность видеоинформации благоприятно способствует продуктивности обучения, увеличивает общения на уроке путем дискуссии, повышает эмоциональность подачи материала, что способствует запоминанию информации. В-третьих, высокая степень достоверности аутентичной видеоинформации обуславливает высокий уровень доверия к этой информации [7]. Поэтому преподавателю важно тщательно продумывать, какие лингвострановедческие знания обретут студенты из тех или иных видеоматериалов, пригодятся ли эти знания им в будущем, будут ли они способствовать их развитию как ученика и личности в целом.

Следовательно, при планировании использования видеоматериалов необходимо учитывать следующие три этапа:

Этап 1. Подготовка к восприятию материала через активацию фоновых знаний обучающихся по теме предъявляемого материала, предъявление нового лексического материала, разработка вводных упражнений, содержащих задания, позволяющих студентам облегчить восприятие видеоинформации. Мы предлагаем следующий ряд упражнений:

– составление вопросов к изображению (скриншот) из видеофильма, которые сфокусируют внимание учащихся на том, что является важным в видеоматериале, позволят предположить о его содержании;

– работа с заголовком видеоматериала или выбранной фразой, настроить спекулятивное мышление, можно поделить на пары, группы, чтобы получить различные варианты предположений;

– работа с ассоциограммой к основному понятию, ключевому слову, страноведческим реалиям из видеосюжета (Mainstream, Brainstorming), сбор ассоциативных понятий в связи с предложенным главным;

– составление заданий по новой лексике, различных упражнений, призванных облегчить ее усвоение.

Задачей преподавателя является четкое представление конечной цели работы с видеоматериалом, о том, что ценного узнают из этого материала обучающи-

еся. Задания для активации фоновых знаний могут быть оформлены на доске или на рабочих листах.

Этап 2: Задания непосредственно во время просмотра видеоматериала в учебной аудитории. Во время первого просмотра рекомендуется не делать паузы, чтобы обучающиеся могли воспринять материал как целую композицию, чтобы обучающиеся могли полностью окунуться в материал, учитывая то, что они были подготовлены уже к восприятию. Затем можно делать паузы на видео необходимое количество раз, обращая внимание обучающихся на важные моменты в материале [8]. Для более детального усвоения материала во время второго просмотра мы рекомендуем следующее:

- заранее разработанные упражнения по работе с лексикой, сюжетом;
- заранее задать вектор внимания на определенные моменты в видео (даты, лингвострановедческие реалии – географические названия, имена известных людей, явления, понятия из социальной, экономической, культурной жизни и т.д.);

Этап 3: Выполнение самостоятельных заданий, способствующих развитию продуктивных навыков и умений. Материалы для закрепления увиденного должны включать творческие задания, позволяющие проявить обучающимся навыки критического мышления и творческие способности:

- составить сообщение или диалог по сюжету или фрагменту видеоматериала;
- выразить в нестандартной форме точку зрения по теме;
- дискуссия по теме увиденного материала;
- написать письмо героям видеоматериала;
- выражение мнения по теме увиденного (индивидуально или в группе);
- обсудить в классе или в малых группах вопросы и проблемы, затрагиваемые в видеоматериале [8].

После просмотра учащиеся отрабатывают языковые формы и лексику, с которыми они столкнулись в видеоролике. Студенты обсуждают, пересказывают, играют в роли и выполняют задания. Важная составляющая каждого этапа работы – вовлечь и заинтересовать каждого обучающегося в процесс. Для этого целесообразно разделить на группы обучающихся, где каждый будет выполнять свою роль в достижении общего результата. Безусловно, предложенный нами алгоритм работы над видеоматериалом может варьироваться в зависимости от материала, видения преподавателем поставленной задачи, его творческого замысла, технических возможностей.

Таким образом, как показывают вышеуказанные этапы, любые видеоматериалы должны сопровождаться рядом грамотно разработанных заданий. Это могут быть как простые формы контроля понимания: задание на определение правиль-

ности содержания (верно / неверно), короткие тестовые задания с выбором одного или нескольких правильных ответов. Такие задания позволяют быстро проверить понимание в работе с видеоматериалами, но не развивают умение говорить. Для развития продуктивных умений письма и говорения необходимо рассмотреть все возможности закрепления материала. Здесь знающий способности, интересы своих учеников преподаватель может определять палитру заданий.

Для преподавания иностранного языка с помощью видеоматериалов были предприняты различные шаги, чтобы обеспечить эффективное обучение студентов. Были изучены статьи по образованию, чтобы определить лучшие практики использования видеоматериалов в классе, а также большое количество видеоматериалов. Как подчеркивалось выше, видеоматериалы должны быть предварительно тщательно изучены, проанализированы и сопровождаться мероприятиями до и после просмотра, чтобы способствовать пониманию и запоминанию.

Преподаватели должны внимательно относиться к содержанию видеоматериалов, таких как фильмы и сериалы. Не секрет, что многие фильмы содержат сцены насилия, криминальные конфликты, которые не следует включать в учебный процесс. Кроме того, преподавателям не следует выбирать слишком непонятные для учащихся фильмы. Фильмы и сериалы, отражающие повседневную жизнь и культуру различных эпох и регионов англоязычных стран, напротив, являются очень хорошим учебным материалом. Видеоматериалы, рассказывающие об исторических личностях и событиях, музыкальные фильмы, мультфильмы также являются очень познавательными и интересными. Для привлечения внимания студентов преподавателю следует выбирать видеоматериалы с простыми и нравственно правильными сюжетами, реалистичными персонажами, краткими и понятными диалогами. Нестандартный сленговый английский язык, используемый персонажами видеоматериалов, может оказать негативное влияние на усвоение языка студентами. Некоторые выражения могут оказать благоприятное влияние на студентов, и если преподаватель не даст им должных объяснений, то студенты могут допустить очень серьезные прагматические ошибки при использовании этих слов в разговоре с носителями английского языка. Преподаватели должны контролировать сложность выбираемых ими видеоматериалов, принимая во внимание реальный уровень владения студентами английским языком.

Далее, исходя из интересов и уровня знаний учащихся, нами был подобран соответствующий видеоматериал. Предлагаемый видеоматериал состоит только из художественных фильмов. Данная подборка может мотивировать студентов к самостоятельному изучению языка, призвана пробудить интерес к тем или иным страноведческим реалиям, затрагиваемым в фильмах.

Таблица 1. Категории фильмов и сериалов по уровню общего владения английским языком

Elementary	Pre-Intermediate	Intermediate	Upper-Intermediate	Advanced
Extra	Madagascar	Harry Potter	The Matrix	The Big Bang Theory
Living English	The Last Song	Superman (films)	American History	The Gentlemen
Up	Alf	Friends	Doctor Who	
The Jungle Book	Smallville	Superman (films)	The Lord of the Rings	Dangerous Minds
Wall – E	Charlie and the Chocolate Factory	The Lion King	Zootopia	Rain Man
	Toy Story	Wonder		The King'Speech

Безусловно, предлагаемый нами сет фильмов может варьироваться в зависимости от уровня обучающихся, от их готовности к продуктивному говорению, обсуждению затрагиваемых тем, дискуссии на английском языке. Фильмы и сериалы являются наиболее предпочитаемым источником обучения, так как являются кладью культурных, исторических, социальных знаний об англоязычных странах. Поскольку в разных англоязычных странах существуют различия между речевым поведением, социальными обычаями, традициями и национальными этносами, фильмы позволяют уловить эти различия вживую и закрепить их. Фильмы на английском языке дают студентам аутентичный, непосредственный, яркий и реалистичный материал для осознания культуры и общества англоязычных стран. Они позволяют выявить различия между собственной и западной культурами через такие аспекты, как

- манера говорения;
- язык жестов;
- реакция или поведение в настоящих жизненных ситуациях;
- выбор тех или иных стилистических средств для выражения эмоций и чувств и взаимоотношений персонажей.

Например, в предлагаемых фильмах продвинутого уровня поднимаются такие социальные проблемы, как расовые различия, проблемы в школах, семейные ценности, проблемы людей с ограниченными возможностями, их преодоление, девиантное поведение подростков и т.д. Для этого необходим достаточный уровень владения языком, обширный словарный запас, а также психологическая готовность обсуждать непростые темы. Например, фильм «The King'Speech» выбран нами из-за его художественной и эстетической ценности, а также мощного источника лингвострановедческой знаний в области истории Великобритании, так как он основан на реальных событиях королевской семьи. Фильм окунает в историче-

скую действительность, британский английский знакомит студентов с реальными значимыми для истории личностями, глубокую палитру характеров персонажей. Видеосюжет содержит информацию о месте события, Лондоне того времени и королевском дворце, о внешнем виде королевской семьи, жителей и невербальном поведении участников общения в конкретной ситуации [9, 10]. Очевидно, что не всегда возможно да и целесообразно предлагать для просмотра весь фильм. Можно в аудитории предложить интересный фрагмент, который побудит студентов посмотреть весь фильм самостоятельно. Просмотр видеоматериала также может быть и домашним заданием. На продвинутом этапе отличной идеей было бы устраивать регулярные просмотры фильмов, два раза в семестр, например. Такое мероприятие может быть и вне занятий. Богатое разнообразие аудиторных и внеаудиторных занятий с просмотром видеоматериалов предоставляет отличные возможности для того, чтобы практиковать свои языковые навыки.

Во время практических занятий было проведено анкетирование студентов о предпочтениях в используемых материалах для изучения английского языка. В анкетировании приняли участие студенты 1 курсов различных образовательных программ ППУ им. Ә. Марғұлана, изучающих английский язык как общеобразовательную дисциплину. Как выяснилось, немало студентов увлечены изучением английского языка. Некоторые изучают самостоятельно, но есть и студенты, посещающие различные учебные центры, курсы, частные уроки. Анкетирование показало, что студенты заинтересованы в изучении английского. Цели изучения английского языка были следующими:

- чтобы понимать песни на английском;
- для участия в академической мобильности;
- нравится английский язык;
- чтобы путешествовать и общаться на английском;
- пригодится в будущем;
- чтобы получать хорошие оценки.

Результаты анкетирования отражают степень предпочтения тех или иных источников для изучения английского языка следующим образом (рисунок 1):

- 1) видеоматериалы (подкасты, видеоклипы, познавательные программы, фильмы, сериалы и др.) – 78%;
- 2) песни на английском языке – 72%;
- 3) мобильные приложения – 64%;
- 4) образовательные центры, языковые школы, частные уроки – 18%;
- 5) учебники – 7%.

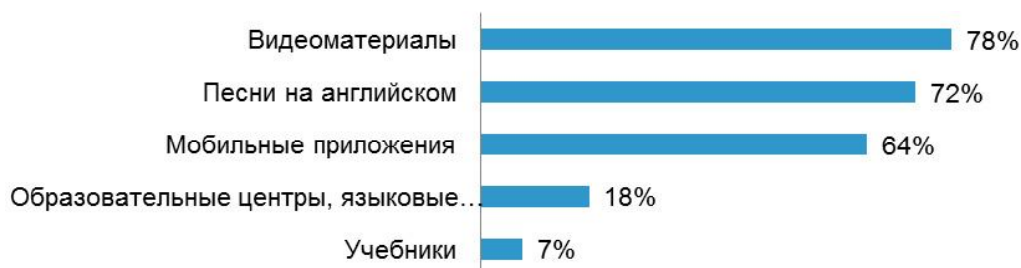

Рисунок 1. Используемые ресурсы в обучении английскому языку

Критериями в выборе того или иного ресурса для студентов являлись следующие: доступность, актуальность, аутентичность, возможность проверить знания, развитие навыка восприятия речи на слух, грамматические навыки, обогащение словарного запаса, общение с носителями языка и т.д.

Таким образом, полученные нами данные позволяют утверждать, что видеоматериалы занимают ведущее место в целях автономного языкового обучения и активно внедряются в учебный процесс преподавателями.

Выводы

Итак, согласно нашим исследованиям, использование видеоматериалов в языковом обучении является оправданным и занимает ведущее место в изучении английского языка. При правильном подборе материала и планировании видеоматериалы способны сделать занятие привлекательным, повысить интерес обучающихся к предмету и дать импульс для самостоятельного изучения. Результаты нашего исследования показали разнообразие используемых дополнительных ресурсов. Чтобы успешно внедрять их на уроках, необходимо непрерывно тщательно изучать предлагаемые видеоматериалы, находить наиболее полезные и действенные, которые можно легко соединить в логическую цепь занятия соответственно учебной программе, уровню обучающихся, способствующие качественному учебному взаимодействию. Студенты могут, в свою очередь, познакомить преподавателей с неизвестными полезными видеоматериалами. Для того чтобы достичь высокого уровня владения английским языком, учащиеся должны понимать ценности, социальные обычаи и привычки носителей изучаемого языка. Изучение английского языка невозможно отделить от изучения культуры англоязычных стран. Зачастую, хотя обучающиеся овладевают всеми четырьмя основными языковыми навыками – восприятием речи на слух, говорением, чтением и письмом, они не всегда могут полноценно общаться с носителями английского языка из-за недостаточного знания культурных и социальных особенностей англоязычных стран. Посколь-

ку в последние десятилетия обучение в значительной степени было направлено на подготовку к тестам.

Преподаватели часто уделяют основное внимание языковым формам, но не уделяют достаточно времени их практическому использованию. Преподавание английского языка с использованием видеоматериалов позволяет решить эти проблемы, так как сочетает в себе изучение английского языка с освоением социокультурных ценностей страны изучаемого языка. В конечном итоге использование видеоресурсов способствует повышению когнитивной компетенции учащихся в английском языке и пониманию образа мышления.

Следовательно, включение видеоматериалов в процесс обучения иностранным языкам обеспечивает динамичную платформу, повышающую не только уровень владения языком, но и понимание культуры страны изучаемого языка учащихся. С учетом продолжающихся исследований передового опыта в области применения видеоресурсов в языковом обучении в сочетании с инновационными технологическими достижениями в образовании, обусловленными цифровизацией, становится ясно, что этот способ обучения будет актуальным долгое время и все больше привлекающим к себе интерес как преподавателей, так и для студентов.

Список использованной литературы

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2010. – 344 с.
2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – М.: Академия, 2013. – 336 с.
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2008. – 350 с.
4. Rusma K. The Effectiveness of Using Films in the EFL Classroom: A Case Study Conducted at an International University in Thailand (September 15, 2017). Arab World English Journal (AWEJ), Volume 8, Number 3, September 2017, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3053569> or. – Режим доступа: [www. URL: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3053569](http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3053569).
5. Савицкая Н.С. Использование аутентичных видеоматериалов при формировании навыков говорения на занятиях по иностранному языку [Электронный ресурс] / Н.С. Савицкая, Р.М. Даниленко. – Режим доступа: [www. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2011_2_44.pdf](http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2011_2_44.pdf).
6. Васильева Г.А. Особенности использования видеоматериалов на занятиях по иностранному языку [Электронный ресурс] / Г.А. Васильева. – Режим доступа: [www. URL: http://hmbul.bmstu.ru/articles/89/89.pdf](http://hmbul.bmstu.ru/articles/89/89.pdf) (дата обращения 09.06.2017).
7. Six reasons to use video in the ELT classroom [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.cambridge.org/elt/blog/2014/03/six-reasons-use-video-elt-classroom/> (accessed: 08.07.2017).
8. Нефёдов О.В. Рациональная методика обучения иностранным языкам / О.В. Нефёдов, Н.В. Барышников. – Пятигорск, 2016. – 124 с.
9. Effectively Using Videos in the College Classroom [Electronic Resource]. – Access mode: http://citl.indiana.edu/resources_files/teaching-resources1/using_videos.php (accessed: 03.06.2017).

10. Quillen I. Digital Video Transforms Teaching Practices [Electronic Resource] / I. Quillen. – Access mode: http://citl.indiana.edu/resources_files/teaching-resources1/using_videos.php (accessed: 03.06.2017).

11. Using Video in The Classroom. An Activity Guide [Electronic Resource]. – Accessmode: http://ddeubel.edublogs.org/files/2011/06/Using_Video_In_The_Classroom-20mn397.pdf. (accessed: 08.07.2017).

References

1. Kunanbaeva S.S. Teorija i praktika sovremennogo inozazychnogo obrazovanija [Theory and practice of modern foreign language education.] / S.S. Kunanbaeva. – Almaty, 2010. – 344 p.

2. Gal'skova N.D. Teorija obuchenija inostrannym jazykam. Lingvodidaktika i metodika: ucheb. posobie dlja stud. uchrezhdenij vyssh. prof. obrazovanija [Theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology: manual for student institutions of higher professional education.] / N.D. Gal'skova, N.I. Gez. – M.: Akademija, 2013. – 336 p.

3. Ter-Minasova S.G. Jazyk i mezhkul'turnaja kommunikacija [Language and intercultural communication.] / S.G. Ter-Minasova. – M.: Slovo, 2008. – 350 p.

4. Rusma K. The Effectiveness of Using Films in the EFL Classroom: A Case Study Conducted at an International University in Thailand (September 15, 2017). Arab World English Journal (AWEJ), Volume 8, Number 3, September 2017, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3053569> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3053569>

5. Savickaja N.S. Ispol'zovanie autentichnyh videomaterialov pri formirovanii navykov govorenija na zanjatijah po inostrannomu jazyku [Use of authentic video materials in the formation of speaking skills in foreign language classes] [Jelektronnyj resurs] / N.S. Savickaja, R.M. Danilenko. – Rezhim dostupa: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2011_2_44.pdf

6. Vasil'eva G.A. Osobennosti ispol'zovanija videomaterialov na zanjatijah po inostrannomu jazyku [Peculiarities of using video materials in foreign language classes] [Jelektronnyj resurs] / G.A. Vasil'eva. – Rezhim dostupa: <http://hmbul.bmstu.ru/articles/89/89.pdf> (data obrashhenija 09.06.2017).

7. Six reasons to use video in the ELT classroom [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.cambridge.org/elt/blog/2014/03/six-reasons-use-video-elt-classroom/> (accessed: 08.07.2017).

8. Nefjodov O.V. Racional'naja metodika obuchenija inostrannym jazykam [Rational methodology for teaching foreign languages.] / O.V. Nefjodov, N.V. Baryshnikov. – Pjatigorsk, 2016. – 124 p.

9. Effectively Using Videos in the College Classroom [Electronic Resource]. – Access mode: http://citl.indiana.edu/resources_files/teaching-resources1/using_videos.php (accessed: 03.06.2017).

10. Quillen I. Digital Video Transforms Teaching Practices [Electronic Resource] / I. Quillen. – Access mode: http://citl.indiana.edu/resources_files/teaching-resources1/using_videos.php (accessed: 03.06.2017).

11. Using Video in The Classroom. An Activity Guide [Electronic Resource]. Accessmode: http://ddeubel.edublogs.org/files/2011/06/Using_Video_In_The_Classroom-20mn397.pdf. (accessed: 08.07.2017).

М.А. Рамазанова*¹, Б.Д. Ныгметова¹, Ж.А. Зейнулла¹

¹ Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

Бейнематериалдарды тілдік білім берудің маңызды компоненті ретінде қолдану

Аннотация. Бұл мақалада қазіргі заманғы тілдік білімнің маңызды компоненті ретінде бейнематериалдар арқылы ағылшын тілін оқытудың ерекшеліктері, сондай-ақ білім алушылардың мәдениетаралық құзыретін дамыту мүмкіндіктері ашылады. Бұл зерттеудің мақсаты – теориялық және практикалық негіздерді ескере отырып, шет тілдері бойынша оқу бағдарламаларына бейне негізінде оқыту стратегияларын енгізуге мүдделі оқытушыларға практикалық ұсынымдарды тұжырымдау. Жұмыста шет тілдерін оқытуда, атап айтқанда, бейнематериалдарды қолдануда кешенді тәсіл қарастырылады. Авторлар қазіргі жағдайда табысты оқытудың маңызды алғышарты ретінде оқу материалдарының осы түрін мұқият іріктеу қажеттігін атап көрсетеді. Авторлар зерттеу тақырыбы бойынша өздері жүргізген сауалнаманың нәтижелерін келтіреді. Зерттеу жұмысында Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің оқу бағдарламасы аясында ағылшын тілін оқып жатқан 100-ден астам әртүрлі білім беру бағдарламаларының бірінші курс студенттері арасында жүргізілген сауалнаманың нәтижелері берілген. Сауалнама деректері авторларға ағылшын тілін үйренуде қолданылатын оқыту құралдарының жиілігі және олардың тиімділігі туралы негізделген қорытынды жасауға, сондай-ақ респонденттер пайдаланатын көздерді саралауға мүмкіндік берді. Авторлар тілдік білім беруде бейнематериалдарды сауатты пайдаланудың әдістемелік ұсыныстарын ұсынады. Зерттеушілер тиімді оқыту үшін бірқатар жағдайлар келтіреді, сабақта табысты оқу процесін жүзеге асыруға ықпал ететін бейнересурстарды пайдалану кезеңдерін көрсетеді.

Кілтті сөздер: тілдік құзыреттер, мәдениетаралық коммуникация, интернет ресурстары, теңтүпнұсқалығы, лингвордандырушылық шындықтар.

M.A. Ramazanova*¹, B.D. Nygmetova¹, Zh.A. Zeinulla¹

¹Pavlodar pedagogical university named after Alkey Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Use of video materials as an important component of language education

Annotation. This article reveals the peculiarities of teaching English through video materials as an important component of modern language education, as well as the possibilities of developing learners' intercultural competence. The purpose of this study is to formulate practical recommendations for teachers interested in implementing video-based learning strategies in foreign language teaching programs, taking into account the theoretical foundations and practical implications. The paper discusses an integrated approach to foreign language teaching, particularly the use of video materials. The authors emphasize the necessity of careful selection of this type of teaching materials as an important prerequisite for successful learning in modern conditions. The authors cite the results of their questionnaire survey on the research topic. In the research work was surveyed more than 100 students 1 course of various educational programs

of Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, studying English as part of the curriculum. The questionnaire data allowed the authors to make reasonable conclusions about the frequency of used learning tools in the study of English and their effectiveness, as well as to rank the sources used by the respondents. The authors offer methodological recommendations for the competent use of video materials in language education. The researchers provide a number of conditions for effective learning, demonstrate the stages of using video resources in the classroom, which contribute to the implementation of a successful learning process.

Keywords: language competences, intercultural communication, internet resources, authenticity, linguocountry realities.

UDK 373.24
SRSTI 14.23.09

DOI 10.52301/1991-0614-2023-4-62-78

*A.S. Saparova *¹, A.A. Saduakassova ¹, A.O. Abdyrova ¹*

*¹ Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
a.saparova97@mail.ru*

SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF WORKING WITH LEFT-HANDED CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Annotation. *This article presents the scientific and theoretical foundations of working with left-handed children of preschool age. In the article we have revealed the concept of left-handedness and examined the theories of scientists about the emergence of left-handedness. We have shown how a left-handed child manifests himself. The theoretical data were based on the works of famous researchers, Kazakhs, Russian countries abroad, who conducted numerous studies of the term, the concept of left-handedness, wrote many books, works.*

The best results are obtained by applying appropriate techniques and techniques to the most important principles of this work – the study of the psychophysiological characteristics of left-handed children, the study of their cognitive, memorizing, attentive abilities. In the article, we have studied and put into practice several effective methods. The study involved 5 left-handed children. In the course of the study, we have drawn up a work plan taking into account their characteristics.

The study of left-handedness has been documented in many literatures as a theory, but has rarely been put into practice. Based on all the data, we provided information about the left-handedness of preschool children, and used various methods to determine the cognitive abilities of left-handers.

Keywords: *left-handed children, cognition, memory, attention, psychophysiological features.*

Introduction

In the mandatory educational standard of the Republic of Kazakhstan, requirements for educational content stated «Protection of the child's life and strengthening of health, full physical development, formation of values of a healthy lifestyle based on the national traditions of the people of the Republic of Kazakhstan».

Teaching children healthy lifestyles and caring for their physical development are key components of modern education, as they contribute to the formation of strong, healthy and active citizens. Respect for national traditions and values is also an important aspect of education, contributing to the preservation of the cultural heritage and identity of the people.

These principles reflect important sociocultural and educational values and guidelines that the organization of education in Kazakhstan must take into account and promote in the interests of future generations [1].

The reason for the difficulties in mastering the children's education program is the preparation of children for school. Parents are concerned about the fact that in preparing a child for school there are problems of lack of interests, poor memory, lack of autonomy, timidity or cowardice. In particular, according to statistics on the size of the Republic, up to 7–10% of preschool children are left-handed, which raises the question of how to organize the pedagogical process with them. Until today, in the field of general and preschool pedagogy, no research has been carried out concerning the ontogenetic development of left-handed children, as well as the development of appropriate methods and means of teaching and pedagogical support for preparing such children for school. However, in some studies, according to scientists, including M.M. Bezrukikh, A.P. Chuprikov, repeated training of a left-handed child leads to the fact that he becomes capricious, irritable and sleeps restlessly, his appetite decreases [2, p.110]

This study's significance stems from the limited awareness among educators and teachers regarding the specific needs of left-handed students, as evidenced by the scarcity of instructional materials designed for this group of children.

The issue of left-handedness remains a particularly intricate one in the fields of pedagogy and psychology.

Historically, there was a prevailing belief that left-handed children needed to be brought into conformity with right-handed standards through retraining, which often resulted in the development of neurotic reactions in these children. In light of contemporary knowledge, it is now understood that left-handedness is not simply a preference for the left hand but involves a fundamentally different distribution of functions between the cerebral hemispheres.

The theoretical and methodological basis of the study was the following: Kazakh O.Zh. Askarova «teaching left-handed children», N.K. Mukhamediyarova, M.N. Kasymova, B.K. Orazova, A.Sh. Bakhtiyarova, I.A. Razin, Zh.T. Temirbolatov, A.R. Dosanova, N.M. Dautov, D.I. Isin, researchers from other countries A.R. Luria's concept of functional blocks of the brain; functional asymmetry of the brain the current state of the problem of left-handed (E.D. Chomskaya; S. Springer, G. Deich; V.L. Bianchi) and the problem of left-handed (N.N. Bragina, T.A. Dobrokhotova; V.A. Moskvina; A.P. Chuprikov; M.A. Annet, D. Khorsand, M.M. Bezrukikh, T.V. Pyatnitsa, I. Makaryev, S. Chizhova, S.I. Popova, E.I. Nikolaeva).

The works of these scientists formed the theoretical basis of this last qualifying work. However, there is still not enough work to organize the process of teaching left-handed children.

Materials and methods

Scientists' opinions regarding the occurrence of left-handedness are not only varied, but also contradictory. Despite many studies on this issue, it can be argued that it remains under-researched and there is no definitive support for any hypothesis. In the literature you can find serious studies that do not have definitive proof, as well as studies confirmed by many years of practice. Despite the fact that population-level right-hand preference is well established, the precise magnitude of the percentages of right – and left-handedness still remains to be elucidated. Handedness prevalence is indeed a point of dispute among different studies. Some of these differences might be explained by small sample sizes in individual studies, a problem that has been identified as one of the reasons for the current replication crisis in psychology [3, p.5].

The numerous hypotheses themselves indicate that left-handedness may have different causes and factors leading to its development.

Of course, various factors – socio-cultural, pathological, genetic-are also taken as the basis in hypotheses explaining the emergence of left-handedness, as well as their complex combination.

Left-handedness is one of the most important and main characteristics of a child that should be taken into account in the process of education and upbringing. It is neither a disease nor a disability. Left-handedness is due to the feature of sharing between the main functions of the hemispheres of the brain. Individuals who are left-handed exhibit distinct patterns of brain activity.

A child who is left-handed often exhibits several characteristics in alignment with the «left-handed» category. When such children naturally choose to hold the pen in their left hand and find it comfortable while learning to write, there is no requirement to enforce a «right-handed» writing approach. Even in situations where a child may score higher on the «right hand» category according to the assessment, if they demonstrate better drawing or writing abilities with their left hand and feel at ease doing so, there is no need to push or insist on switching to the right hand for writing purposes [4, p.15].

Sometimes there is also a situation when right-handed, as a result of exposure to external factors, for biological reasons, become left-handed. Such a situation sometimes occurs when a person's right hand is injured, broken, dislocated joint, and the tendon is forced to involuntarily switch to the left hand. Although the influence of the social environment on the appearance of forced left-handedness is not too high, the observation of this problem is formed by the child's seduction to the actions of peers and adults.

Kostikova M.N. in her dissertation research «Psychological features of school training of Children» proposed the types of psychological training [5, p.25-27]. The value of this work would be to identify for the first time the psychological readiness of the child for school, without presenting the situation on the success of educational activities, to

highlight classifications that analyze the qualitative features of scientific and experimental work and psychological training that ensure this success.

In which hemisphere the speech center of left-handers is divided into different groups depending on the intensity: the speech center is located in the right hemisphere; the speech center is characterized by the presence of the left hemisphere.

If a left-handed child grows up at a normal level, develops, and does not retrain, then it will be easier for them to do the same thing as right-handed ones. The main thing is that you take into account his individual characteristics and have a patient, polite attitude. The opinion of scientists about the origin of left – handedness will be heterogeneous, as well as full of contradictions. Despite the large scale of work on this issue, this topic has not yet been thoroughly studied, and there is no evidence of any assumptions. Therefore, there are reasons that lead to left-handedness. The theory of S. Jackson, an English scientist who believed that left-handedness is a habit caused by the influence of social factors, is one of the first concepts about the origin of left-handedness [6, p.63].

Left-handedness is a group of children who require an independent approach. Because it is these children who tend to be more susceptible to the asthenoneurotic response [7, p.36].

Historically, left-handedness was at the heart of undesirable phenomena, so left-handedness began to be re-taught to right-handedness without fail. Svetlov R.S. «specialists who until now were engaged in the upbringing and health of the younger generation believed that it was necessary to teach left-handers to be right-handed, albeit necessarily forcibly» [8, p.18].

If the child shows the strength to write and act with his left hand, the child begins to show imperceptible asthenic symptoms, in particular, the child quickly becomes tired, the ability to work decreases, signs of fatigue of the left hand and pain in the head appear. During this period, the child's nighttime sleep is disturbed, there is no appetite for food, malaise, incontinence, fever are observed in children, and «resistance reactions» are more frequent in relation to parents, educators, and teachers. In rare cases, there are cases of incontinence, inability to hold a bowel movement.

Left-handers can also be re-taught to the» right-hand world « even without any negative situations. As a result, the matter of re-educating children necessitates careful consideration of unique factors, encompassing their health, adaptability, personal beliefs, physiological readiness, and psychological traits within each distinct circumstance. Sometimes it is better for left-handedness itself not to carry out retrain attempts, checking all the external signs that accompany left-handedness in retrain skills.

E.D. Chomskaya's research suggests that the left hemisphere of the brain plays a crucial role in facilitating a person's comprehension of spoken and written language and enables them to respond grammatically and proficiently. Additionally, this hemisphere

allows individuals to effortlessly apply mathematical principles and formulas following formal logic, even if they were not previously acquainted with these rules. However, the left hemisphere's dominance may hinder a person's ability to discern nuances in sound intonation and vocal modulation. If a single picture of the world is formed due to the left hemisphere, then the right hemisphere accumulates a model of the world from separate parts [9, p.47-50].

Simultaneously, the right hemisphere of the brain is linked to subconscious processes.

A.A. Leontieva and V.V. Davydov have repeatedly noted that the transfer of the composition of the action. As a result of the fact that an action loses its motive and turns into an action, it becomes a way when the purpose of the action changes, and the motive of an action turns into the purpose of the action, the latter can become a single action, interactions of the «action-action-operation» and «motive-goal-situation» systems constantly occur. The difference between the sides of A.A. Leontieva's actions clarifies, comprehensively analyzes the nature of their internal semantic content, S.L. Rubishtein also proposed a similar scheme of actions [10, p.445-447].

These hypotheses and explanations about the origin of right-handedness were popular in the last century. Nonetheless, contemporary science has arrived at a more intricate and multifaceted comprehension of the subject of left-handedness and right-handedness. While the hypotheses you've outlined, like organ asymmetry and the «shield and sword» theory, offer intriguing cultural and historical explanations, they lack sufficient scientific backing to fully elucidate the origins of these phenomena.

Present-day research in the fields of neurobiology, genetics, and anthropology suggests that left-handedness and right-handedness have more intricate and multifactorial underpinnings, encompassing both genetic and environmental elements. The emergence of left-handedness or right-handedness is intricately connected to the interplay of genetic, evolutionary, and neurobiological factors.

In the current phase of socio-economic progress, within the context of modernizing educational practices, a multitude of challenges emerge across various levels of the educational domain. This includes the enhancement of children's personal growth, the expansion of cognitive abilities, the nuances of individuality, and the untapped potential within the realm of educational efforts, all of which necessitate a comprehensive exploration of the immediate developmental landscape of children [11, p.28].

One of the early theories about the origin of left-handedness belongs to the English scientist S. Jackson, who assumed that left-handedness is the result of a habit influenced by social environmental conditions. However, according to Jackson, such a habit is not passed on from generation to generation [12, p. 16].

Of course, social factors can influence left-handedness, but many years of research conducted in different countries have shown that the percentage of left-handed and right-handed people in human society remains relatively stable and is not subject to significant changes due to environmental influences. It is likely that purely social factors cannot fully explain the occurrence of left-handedness.

It should be noted that there are cases when right-handers become left-handed not due to biological reasons, but under the influence of external circumstances. This is called «forced» left-handedness. The most common causes of left-handedness, sometimes called “forced” left-handedness, are injuries to the right hand, such as fractures, dislocations, or sprains suffered in early childhood.

The influence of the environment may not always be radical, but it will lead to the same result in shaping the 'powerless lefties'. Children often develop their skills by observing and imitating the actions of adults or peers. Thus, a 'non-violent' change is observed, and many left-handers, surrounded by right-handers, may begin to actively use their right hand. It is impossible to exclude the opposite situation, where a right-handed child will be surrounded by left-handers – he may have left-handers in the family. It should be noted that cases of forced change of hand are often accompanied by neurotic and emotional disorders, as well as problems in coordination of movements and mastery of complex motor skills.

It is true that external conditions and environmental influences can influence the formation of a preferred hand in children, but they cannot fully explain the origin of left-handedness or right-handedness. Modern research in the field of neurobiology and genetics shows that left-handedness and right-handedness are more complex and multifactorial phenomena associated with brain function and genetic factors.

There are still many questions and uncertainties in understanding exactly how people develop their preferred hands. However, modern research continues to deepen our understanding of this process, and it indicates that genetics and functional brain asymmetries play an important role in determining whether an individual is left – or right-handed [13, p.44].

«The achievement of success in a child's» educational journey is influenced by various elements. On one hand, it is connected to the teacher's expertise and qualifications, while on the other, it relates to the student's motivation level and the advancement of their cognitive functions [14, p.10]. Cognitive functions encompass the processes that enable an individual to comprehend the world, interact with others, and understand themselves.

These processes encompass sensations, perception, attentiveness, memory, creativity, contemplation, reasoning, language, and awareness, and they hold significant significance in all facets of human engagement. Cognitive processes are an inherent component of human endeavors, whether it's communication, recreation, learning, or

labor. An individual absorbs information from the world, focuses on various aspects of their activities, plans their actions, and contemplates the subsequent moves. All of these processes contribute to an individual's cognitive analysis of the world.

Moreover, these processes do more than just engage in activities; they also evolve and offer distinct functions [15, p.24]. Examining cognitive processes is a significant challenge within the realm of pedagogy because they represent unique psychological attributes of each individual and interact with the psychophysiological, biological, and social factors that shape development.

In contemporary society, the structure of education holds significant importance, thereby making the enhancement of students' cognitive processes a particularly pertinent concern. This necessitates the exploration of novel and enhanced psychological and pedagogical methodologies [16, p.15]. During the preschool years, there is a marked acceleration in the development of thinking, language skills, memory, attention, and creativity. This phase offers an advantageous environment for the cultivation of specific psychological traits, underscoring the need for a dedicated emphasis on nurturing cognitive processes [17, p.11].

Whether specific functions tend to develop more prominently in left-handed or right-handed individuals is contingent upon the activity of a particular hemisphere of the brain. Recognizing these distinct traits in children holds significant relevance within the realm of education.

Result

Considering the age-related attributes highlighted in the study's title, we will employ the following techniques during the data collection phase: Rice's 'tangled lines' method, specifically crafted for examining attention properties such as concentration and consistency; A. R. Luria's method, utilized for the analysis of memory processes, retention, and recall; and a method for elucidating concepts, discerning causality, and identifying commonalities and distinctions between objects.

The experiment was conducted in Pavlodar region, Bayanaul district, Maikain village, Nurbobek kindergarten, preparatory Groups «A» and «B». A total of 5 children took part in the experiment, 5 of whom were left-handed children.

The aim of the practical phase of this research is to evaluate the extent to which fundamental cognitive processes (such as attention, reasoning, and memory) have developed in left-handed children. Our study employs a range of methodological approaches, encompassing exploration, comparison, observation, and differentiation.

The object of our research is the analysis of cognitive processes in children, depending on the dominance of the left or right hand. We explore how the dominance of one hand can influence the learning process.

For evaluating attention in preschool children, we employ the Riess «Tangled Lines» method. This approach is designed to investigate attention attributes, including concentration and consistency, and it enables the assessment of self-regulation abilities, individual performance characteristics, and how they evolve over time.

In this method, children receive sheets with incomplete lines, where the starting point is evident, and the objective is to identify their endpoints using only their gaze, as the use of hands, pens, or pencils is not allowed. Children are allotted a specific time frame to accomplish this task, and when the allocated time elapses, the instruction «Stop!» is issued, and the task concludes.

While supervising a task, it is crucial to consider the following elements:

- Identify the child's prioritization between speed and accuracy in task completion.
- Assess whether the child engages in self-monitoring of their actions.
- Recognize instances where control difficulties may arise (at the task's outset, midpoint, or conclusion).
- Observe any attempts by the child to use their fingers or a pencil, disregarding the prohibition.

To evaluate memory, we employ A. R. Luria's «10 words» method [16, p.136]. This technique is designed for the examination of information retention and recall processes, essentially delving into memory analysis. The stimulus material consists of ten single-syllable words, and individual forms are completed for each child.

The following set of words is used: Forest, bread, window, chair, Water, Horse, mushroom, needle, Honey, Fire.

Children are given instructions:

Instructions: consists of several stages;

a) «Now I will test your memory. I will tell you the words; you will listen to them and then repeat them in any order you can.»

Words are read clearly, slowly.

b) «Now I will repeat the same words again, and you will listen and repeat – both those who mentioned earlier, and those who remember now. You can call words in any order.»

Based on the results, a memorization table or «memorization curve» is created. Here, The X-axis is the number of samples from 1 to 4, and the Y-axis is the number of correctly pronounced words.

Usually 3-5 words are multiplied in the first presentation, and 8-10 in the third.

4 points-High Level – 9-10 words remembered after the 3rd repetition

3 points-average – 6-8 words remembered after the 3rd repetition

2 points – below average – after the 3rd repetition, 3-5 words are remembered

1 point – low level – performance is assessed, where after three attempts the child remembers only 0-2 words.

For the evaluation of cognitive abilities, we employ a method that encompasses the identification of concepts, examination of causality, and recognition of commonalities and disparities between objects. This approach is designed to explore mental operations that enable the assessment of a child's intellectual process development.

We present the child with stimulating material and pose a series of questions to which the child responds. Each accurate response to the questions earns the child 0.5 points. The highest achievable score for a child through this method is 10 points.

In cases where the study author is uncertain about the child's response was entirely correct, and yet the response cannot be deemed incorrect, the child may be awarded a moderate score of 0.25 points.

Prior to assessing the accuracy of the responses, it is essential to confirm that the child comprehends the question in the same manner. For instance, certain children might not instantly grasp the meaning of a term like «Barrier» or «prohibiting log.»

Please note that not only the answers provided in the provided example are regarded as correct, but also any other responses that align with the meaning and rationale of the question posed to the child are considered correct.

This technique is primarily utilized for psychodiagnostics to evaluate verbal-logical and visual-figurative thinking in preschool children. It not only measures their capacity to reach conclusions but also offers comprehensive insights into crucial cognitive processes.

The following are the outcomes of diagnostic investigations carried out on left-handed children employing this method. Additionally, we provide the findings from an attention assessment involving the analysis of Riesz's 'tangled lines'.

Table 2. Diagnosis of attention in left-handed children.

Full name	The level of development of attention (stability and concentration)				
	Very low	Low	Average	High	Very high
Rashid A.				7,6	
Magzum N.		3,6			
Zhanbol A.				7,2	
Narym Zh.		4			
Sagdat O.			5,6		

During the examination of children with right hemisphere dominance, we observed heightened levels of concentration and stability in task completion. These children exhibited a remarkable ability to maintain focus on tasks, even when faced with challenges. Notably,

they prioritized accuracy over speed when completing tasks. It's worth highlighting their strict adherence to the prohibition on using their hands or a pencil for assistance.

Two children exhibited diminished proficiency levels and experienced rapid fatigue. Their task performance declined, and they encountered challenges in maintaining focus on a singular objective. During the task execution, they became disoriented, attempted to restart but became further perplexed. Remarkably, they disregarded the prohibition against using their hands and a pencil and sought assistance using their fingers instead. Their primary emphasis was on speed, rather than precision, and they did not verify the accuracy of their actions.

One child displayed a moderate level of proficiency in task completion. Despite encountering certain challenges, this child exhibited persistence in attempting to finish the task, even when the correct solution proved elusive. Repeatedly, the child verified the correctness of their actions and attempted to assist themselves using their fingers, despite the prohibition. Prioritizing accuracy over speed was a significant aspect of their approach.

We didn't identify noteworthy distinctions between extremely low and exceedingly high levels. This implies that children with left-hand dominance face challenges not only in sustaining their focus on a single object for an extended period but also in maintaining concentration while accomplishing tasks.

Memory assessments conducted through A.R. Luria's «10 words» method yielded intriguing outcomes. A visual depiction of the memory study results in left-handed children is depicted in Figure 1. Based on this data, we can infer that long-term memory capacity is diminished in children with left-handed dominance.

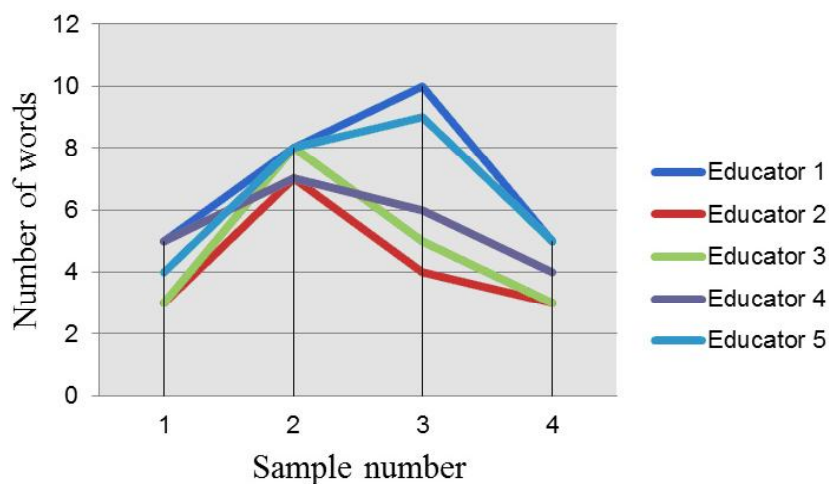

Figure 1-the result of diagnosing the memory of left-handed children

During the initial assessment, the children faced challenges in deciphering the words, requiring multiple attempts to comprehend them accurately. In the second evaluation, where the words were repeated before being spoken, all children demonstrated an improved ability to correctly recall words as they received additional trials. However, in the third assessment, results declined because the words were no longer reiterated, and the children had to rely on their own memory. Notably, it was observed that half of the children employed visual imagery as a mnemonic aid, and their performance did not deteriorate as significantly. In contrast, the other half struggled to recall words they had known just 5 minutes earlier.

Additionally, in the third assessment, a subset of children had additional words, suggesting their disorientation. Typically, in the third repetition, children with typical memory capabilities can accurately recall 8 to 10 words. However, among left-handed children, only two managed to meet this standard. In both instances, the memory patterns exhibited reduced attentiveness, heightened fatigue, absentmindedness, and forgetfulness. Their memory capacity dwindled with each subsequent attempt instead of improving. When we conducted the fourth evaluation after a 30-minute interval, we observed that students with right-brain dominance lacked sufficient long-term memory.

These findings suggest that adequate short-term memory development is typically observed in only two of the left-handed children, with the rest exhibiting inadequately developed short-term memory. This implies that left-handed individuals may be more susceptible to forgetfulness and experience challenges in maintaining focus.

We present the outcomes of the assessment of cognitive abilities in left-handed children through the method of «Identifying concepts, identifying causes, and recognizing similarities and differences among objects.» These results are presented in the table.

Table 3. Diagnostics of the thinking of left-handed children

Participants	Level of development of thinking
Educator 1	High
Educator 2	Low
Educator 3	Average
Educator 4	Average
Educator 5	Average

While examining children with left-hand dominance, a range of thinking development levels was observed. Among these, three children demonstrated an intermediate level of thinking development and displayed significant attentiveness to questions, although some encountered challenges in responding, necessitating repeated clarifications. They found

questions pertaining to visual-figurative thinking more manageable than those related to verbal-logical thinking, such as identifying similarities and differences among objects.

A particular child exhibited strong critical thinking skills and approached the test with diligence, finding the questions relatively easy. Nevertheless, when confronted with questions that required identifying underlying reasons, the child repeatedly double-checked their answers and harbored uncertainty.

Within the group of study participants, there was a child with limited cognitive abilities. This child frequently sought clarification by asking numerous questions, demonstrating a lack of comprehension of the task, and requesting extra assistance. The child's responses were documented in imprecise terms, and there was no subsequent verification or revision of their answers.

A commonly noted observation is that left-handed children typically do not exhibit extreme levels of cognitive abilities, either very high or very low. Instead, their visual and figurative thinking tends to be notably well-developed.

Table 4. Comparative table of the results of all methods of attention, thinking and memory in left-handed children

Participants	Attention development level «Riess's tangled lines»	The volume of long and short-term memory according to the technique «10 words» by A. R. Luria		The level of development of thinking according to the methodology «definition of concepts, clarification of causes, identification of similarities in objects»
		Short-term memory	Long-term memory	
Educator 1	High	According to the norm	Not up to the norm	High
Educator 2	Low	Not up to the norm	Not up to the norm	Average
Educator 3	Low	Not up to the norm	Not up to the norm	Low
Educator 4	Average	Not up to the norm	Not up to the norm	Average
Educator 5	High	According to the norm	Not up to the norm	Average

An experimental investigation into the cognitive processes and their developmental levels in left-handed children enables us to derive the following conclusions:

1. Left-handed children tend to exhibit reduced attention stability and consistency, leading to challenges in maintaining focus on the teacher's instructional material. They may struggle with transitioning their attention from one task to another, making it difficult for them to fully concentrate on the teacher's explanations. Caregivers may misinterpret this as disorganization or a lack of interest in learning, potentially increasing the child's anxiety.

2. Children who are left-handed often undergo an uneven development of memory processes. Specifically, they tend to have less developed long-term memory, leading to less dynamic memory functioning. These children may require multiple repetitions of information to effectively remember it, and at times, visual aids may be necessary to enhance their comprehension and retention of the material.

3. The cognitive development among left-handed children is not uniform; it can be characterized as an irregular shaping of their thinking abilities. Those with a high level of cognitive development tend to grasp the teacher's material and perform tasks with greater accuracy, while others may encounter challenges in comprehending the tasks, leading to difficulties in their completion.

In summary, the research reveals that cognitive processes in children with a dominant left hand exhibit varying levels of development and differ qualitatively from those in children with a dominant right hand.

Children perform a variety of tasks to determine which of their hands is dominant. These tasks involve activities that children can perform on a daily basis and allow them to diagnose which hand they prefer. Below is a list of typical tasks that children perform within the framework of I. A. Razin's quantitative assessment method:

1. Strike a musical instrument using a stick, such as a metallophone or a drum.
2. Use one of your hands to create a specific pattern by placing colored sticks, like drawing a house, fence, and so on.
3. Sketch a circle, square, and triangle with both your right and left hands.
4. Identify which hand was responsible for drawing the shapes or lines on the paper and provide an evaluation.
5. Employ one of your hands to unlock a small box, jar, or bottle. Build a tower from children's cubes, also taking into account the leading hand.
6. Throw a small ball and hold it with one hand.
7. Cut out the curly pattern along the contour using one of your hands.
8. Untie knots on shoelaces.
9. Collect words from letters using a specific hand.
10. Assemble a pyramid of rings, taking into account the leading hand.
11. Disassemble and assemble the constructor.
12. Assemble and disassemble the nesting doll.
13. Place the figures in a box, on the lid of which there will be slits corresponding in shape to the bases of the geometric figures.
14. Arrange cards with images of various objects into groups using a specific hand.
15. Draw the outline of this object, evaluating the lines in the drawing, the drawing method and the convenience for the child.

Advanced tasks:

- Lay out letters from grains (beans, wheat, rice).
- Spread the letter from the lace (braid).
- Exercise «Cinderella» (sort the mixture of cereals, sort by type).

This description emphasizes the importance of taking into account the individual characteristics of left-handed children in the educational process. Because left-handers have a dominant left hemisphere of the brain, their abilities and preferences may differ from children with a dominant right hemisphere.

According to the description, children with a left dominant tend to have a tendency toward imaginative thinking and better perceive information presented in the form of vivid images. Therefore, in the educational process, it may be more effective for them to use methods that ensure clarity, imagery and intonation aspects of speech. This may include the use of illustrations, graphics, demonstrations, and active discussion of the material with an emphasis on expressive language.

An individualized and differentiated approach to the learning process can help left-handed children learn and develop effectively, taking into account their unique cognitive characteristics.

Based on this, we have developed pedagogical recommendations for the organization of educational activities for left-handed preschool children.

Conclusion

It is important to highlight that instructing left-handed children demands extra care and patience. Successful engagement with this group of children, as well as ensuring their education is safe, should prioritize addressing each child's unique traits or, at the very least, consider their highly personalized learning needs.

In groups consisting of approximately 25–30 children, a left-handed child may not immediately appear distinct or readily noticeable. Sometimes identifying them can be challenging. Educators need to be aware that left-handed people may have significantly different perceptions of material and that understanding the information presented may be a challenge for them.

The pedagogical process must be adapted to the individual needs of left-handed children, taking into account their characteristics in the perception and interpretation of information. This is important, because otherwise a left-handed child may experience difficulties in mastering the material and in mastering the educational program.

In conclusion, at the beginning of our work, we defined the purpose of the study, outlined the scientific theoretical foundations of working with left-handed children of preschool age and gave the concept of working with left-handed children in the educational

process of kindergarten. By the end of the work, we have fully achieved this goal. Many methodologies have been used and concepts have been derived from the study.

To achieve this goal:

1. We considered the concept of left-handedness and the reasons for its occurrence, considered the psychological aspects of left-handedness;
2. We analyzed the psychological and pedagogical literature on this issue;
3. We studied the features of the organization of the process of teaching left-handed children of preschool age;
4. We have selected and described diagnostic methods for determining left-handedness in preschool children;
5. We made a general conclusion about the results of the survey and research among educators on the level of education for working with left-handed children.

References

1. Standard of compulsory preschool education and training of the Republic of Kazakhstan. – Astana, 2022.
2. Bezrukikh, M.M. Ontogenetic development of left-handed children / M.M. Bezrukikh, A.P. Chuprikov. – M.: Ventana-Graf, 2005. – 236 p.
3. Faurie, C. Handedness, homicide, and negative frequency-dependent selection / C. Faurie, M. Raymond // *Proceedings of the Royal Society B*. – 2019. – № 276 (1663). – P.25-29.
4. Аймаутов, Zh. Psychology / Zh. Аймаутов. – Publishing house «Science», 2004. – 308 p.
5. Temirbulatov, Zh.T. Left-handed child. Materials of the scientific and practical conference / Zh.T. Temirbulatov // *Civilization of knowledge*. – Almaty, 2017. – P.25-31.
6. Kostikova, M.N. Psychological features of school training of children / M.N. Kostikova. – M., 2015. – 148 p.
7. Kasymova, M.N. Theory of the development of left-handedness / M.N. Kasymova // *School bulletin*. – 2018. – № 6. – P.32-37.
8. Torebaeva K.Zh. Psychological-pedagogical diagnosis: Educational tool / K.Zh. Torebaeva, M.N. Esengulova. – Almaty, 2012. – 304 p.
9. Svetlov, R.S. Lefties and righties / R.S. Svetlov. – Ves' SPb, 2004. – 96 p.
10. Chomskaya, E.D. X = Neuropsychology / E.D. Chomskaya. – 4th edition. – SPb.: Piter, 2005. – 496 p: il.
11. Leont'ev, A.N. Activity, consciousness, personality / A.A. Leontiev, D.A. Leontiev, E.E. Sokolova. – Moskva: Tip GChP. Nauka, 2005. – 431 p.
12. Sejtaliyev, K. General psychology: a textbook for university students and graduate students / K. Sejtaliyev. – Almaty: Prosveshhenie, 2007. – 360 p.
13. Morozjuk, S.N. Personality psychology. Psychology of character: textbook for universities / S.N. Morozyuk. – Moskva: Jurajt, 2023. – 217 p.
14. Galiguzova, L.N. Preschool pedagogy: textbook and workshop for universities / L.N. Galiguzova, S.Y. Meshcheryakova-Zamogilnaya. – 2nd ed. – Moskva : Jurajt, 2020. – 253 p.
15. Veraxa N.E. Cognitive development in preschool childhood: Study guide / N.E. Veraxa, A.N. Veraxa. – M.: MOZAIKA – SINTEZ, 2012. – 336 p.

16. Preschool pedagogy: textbook / comp. T.V. Gazizova, Z.U. Kolokolnikova, T.A. Kolesnikova, E.G. Sabirova, S.V. Mitrosenko. – Krasnojarsk: Sib. federal'nyj un-t, 2018. – 184 p.

17. Mironova, E.E. Comp. Collection of psychological tests. Part II: Manual / E.E. Mironova. – Mn.: Zhenskij institut JeNVILA, 2006. – 146 p.

А.С. Сапарова *¹, А.А. Садуакасова ¹, А.О. Абдырова ¹

¹ Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

Мектеп жасына дейінгі солақай балалармен жұмыс істеудің ғылыми негіздері

Аннотация. Берілген мақалада мектеп жасына дейінгі солақай балалармен жұмыс жасаудың ғылыми-теориялық негіздері ұсынылған. Мақалада солақайлық түсінігін ашып, солақайлықтың пайда болатыны жайлы ғалымдардың теорияларын қарастырдық. Солақай бала деген қандай екенін көрсеттік. Теориялық мәліметтер атақты зерттеушілер, солақайлық терминіне, түсінігіне көптеген зерттеулер жүргізіп, көптеген кітаптар, еңбектер жазған қазақтардың, шетел елінің орыс елдерінің зерттеушілері жұмыстары негізге алынған.

Осы жұмыстың ең басты қағидаларына – солақай балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін зерттей келе, олардың танымдық, есте сақтау, зейін қабілеттерін зерттеу арқылы тиісті әдіс-тәсілдерін қолдану жақсы нәтиже береді. Мақалада бірнеше тиімді әдіс-тәсілдерді зерттеп, іс-жүзінде іске асырдық. Зерттеу жұмысына 5 солақай балалар қатысты. Зерттеу барысында олардың ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс жоспарын құрастырдық.

Солақайлық мәселелерін зерттеу көптеген әдебиеттерде теория ретінде жазылған, бірақ іс жүзінде сирек жүзеге асырылған. Барлық деректерге сүйене отырып, біз мектеп жасына дейінгі балалардың солақайлығы туралы ақпарат бердік және солақайлардың танымдық қабілеттерін анықтау үшін әртүрлі әдістерді қолдандық.

Кілтгі сөздер: солақай балалар, танымдық қабілеттер, есте сақтау, зейін, психофизиологиялық ерекшеліктер.

А.С. Сапарова *¹, А.А. Садуакасова ¹, А.О. Абдырова ¹

¹ Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

Научные основы работы с детьми-левшами дошкольного возраста

Аннотация. В данной статье представлены научно-теоретические основы работы с детьми-левшами дошкольного возраста. В статье мы раскрыли понятие леворукости и рассмотрели теории ученых о возникновении леворукости. Мы показали, как проявляет себя леворукий ребенок. За основу теоретических данных были взяты работы известных исследователей: казахов, русских, стран зарубежья, которые провели многочисленные исследования термина, понятия леворукости, написали множество книг, трудов.

Наилучшие результаты дает применение соответствующих методик и приемов к самым главным принципам данной работы – изучению психофизиологических особенностей левшей детей, изучению их познавательных, запоминающих, внимательных способностей. В статье мы изучили и реализовали на практике несколько эффективных методов. В исследовании приняли участие 5 детей-левшей. В ходе исследования мы составили план работы с учетом их особенностей.

Изучение проблем леворукости была зафиксирована во многих источниках как теория, но редко была реализована на практике. Исходя из всех данных, мы дали информацию о леворукости детей дошкольного возраста и использовали различные методы для определения познавательных способностей левшей.

Ключевые слова: левша, познавательные способности, память, внимание, психофизиологические особенности.

*Авторларға қойылатын талап
(мақаланы безендіру үшін үлгіні пайдаланыңыз):*

Редакциялық алқа журналдың ғылыми-педагогикалық бағыты бойынша бұрын жарияланбаған мақалаларды қабылдайды. Мақала электрондық форматта (doc, .docx) тек журнал сайтының функционалдығы арқылы жүктеу арқылы <https://vestnik.ppu.edu.kz/> ұсынылады.

Шрифт кеглі – 12 (кесте мәтініне – 10 рұқсат етіледі), шрифт – Times New Roman, туралау – мәтін ені бойынша, интервал – бір, абзац шегінісі – 1,25 см, шеттері: жоғарғы және төменгі – 2 см, сол және оң – 2 см.

Суреттер, кестелер, графиктер, диаграммалар және т.б. нөмірлеу мен атауын көрсете отырып, тікелей мәтінде ұсынылады (мысалы, 1-сурет (кесте) – суреттің атауы). Суреттер, кестелер, графиктер мен диаграммалар саны мақаланың барлық көлемінің 20%-дан аспауға тиіс.

Мақаланың көлемі (атауын, авторлар туралы мәліметтерді, аннотацияны, түйінді сөздерді, библиографиялық тізімді есепке алмағанда) кемінде 3000 сөзді құрауы және 5000-нан аспауы тиіс.

Мақаланы жариялау құны 4000 тнг құрайды. Тек ғылыми редактордың мақұлдауынан кейін автор құнын төлейді. Шетелдік авторлар (ҚР авторларынсыз) – тегін.

Мақала құрылымы:

Бірінші жол – ЭОЖ нөмірі, (эмбебап ондық жіктеу) туралау – сол жақ шетінен, шрифт – жартылай қалың.

Екінші жол – FTAMP нөмірі (ғылыми техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы), туралау – сол жақ шеті бойынша, шрифт – жартылай қалың.

Бір бос орын (пробел)

Мақаланың авторы(лары) – аты-жөні мен тегі көрсетіле отырып, бірнеше автор болған кезде жұмыс орындары реттік нөмірлері бар тізім түрінде көрсетіледі (үстеме) авторлар тізіміне сәйкес келетін ретпен, қала, ел. Бұдан әрі – жеке жолда автордың e-mail көрсетіледі: бірнеше автор болған жағдайда тек қана хат-хабар беруші автордың e-mail көрсетіледі. Корреспондент автор* белгісімен белгіленеді. Олар қарапайым шрифтпен кіші әріптермен, туралау – ортасында, мақала тілінде ұсынылады.

Бір бос орын (пробел)

Мақаланың атауы (тақырыбы) мақаланың мәні мен мазмұнын көрсетіп, оқырманның назарын аударуы керек. Тақырып қысқа және мазмұнды болуы керек. Тақырыптың оңтайлы ұзындығы – 7–13 сөз. Мақаланың атауы мақала тілінде ұсынылуы керек. Мақаланың атауы қалың шрифтпен, туралауы ортасында ұсынылады.

Бір бос орын (пробел)

Мақала тілінде 150-250 сөзден тұратын аннотация (басқа екі тілде әдебиеттер тізімінен кейін мақаланың соңында беріледі).

Аннотация құрылымы келесі МІНДЕТТІ тармақтарды қамтиды:

- Зерттеу тақырыбы туралы кіріспе сөз.
- Ғылыми зерттеудің мақсаты, негізгі бағыттары мен идеялары.
- Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы.
- Жүргізілген зерттеудің құндылығы (осы жұмыстың тиісті білім саласына қосқан үлесі).

Кілтті сөздер/сөз тіркестері – мақала тілінде 5–7 сөз.

Аннотация мен кілт сөздер қалың шрифтпен, кіші әріптермен, курсивпен ұсынылады.

Бір бос орын (пробел)

Мақала мәтіні

Мақала мәтіні келесі бөліктерді қамтуы керек:

Кіріспе (тақырыпты таңдауды негіздеу; тақырыптың немесе мәселенің өзектілігі. Осыдан бұрын болған тәжірибелерді сипаттау негізінде тақырыпты таңдауды негіздеуде проблемалық жағдайдың болуы (қандай да бір зерттеулердің болмауы, жаңа объектінің пайда болуы және т.б.) туралы хабарланады. Тақырыптың өзектілігі осы объектіні зерттеуге деген жалпы қызығушылықпен анықталады, бірақ бар сұрақтарға толық жауаптардың болмауы тақырыптың теориялық немесе практикалық маңыздылығымен дәлелденеді).

Материалдар мен әдістер (материалдар мен жұмыс барысының сипаттамасынан, сондай-ақ қолданылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы керек. Зерттеу материалының сипаттамасы немесе анықтауы оны сапалық және сандық тұрғыдан ұсынуды қамтиды. Материалдың сипаттамасы – тұжырымдар мен зерттеу әдістерінің дұрыстығын анықтайтын факторлардың бірі. Сондай-ақ зерттелетін тақырып бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі және жаңа еңбектері (кемінде 10 еңбек), осы еңбектерді олардың ғылыми үлесі тұрғысынан талдау, сондай-ақ сіз өз мақалаңызда толықтыратын зерттеудегі олқылықтар қамтылуы тиіс.

Нәтижелері (сіз алған зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау. Зерттеу барысында алынған нәтижелер бойынша қорытындылар келтіріледі, негізгі мәні ашылады. Бұл мақаланың маңызды бөлімдерінің бірі. Онда өз жұмысының нәтижелерін талдау және алдыңғы жұмыстармен, талдаулармен және қорытындылармен салыстырғанда тиісті нәтижелерді талқылау қажет).

Қорытынды (осы кезеңдегі жұмысты тұжырымдау және қорытындылау; автор айтқан тұжырымның ақиқатын растау және алынған нәтижелерді ескере отырып, ғылыми білімнің өзгеруі туралы автордың қорытындысы. Қорытындылар дерексіз болмауы керек, олар ұсыныстарды немесе одан әрі жұмыс істеу мүмкіндіктерін сипаттай отырып, белгілі бір ғылыми саладағы зерттеу нәтижелерін жалпылау үшін пайдаланылуы керек).

Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса).

Бір бос орын (пробел)

Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі мақалада қолданылуына қарай сілтемелер жасалған әдебиеттердің 10-нан кем және 20-дан аспайтын атауынан тұрады. Сондай-ақ, автордың өтініші бойынша зерттелетін мәселе бойынша қосымша ақпарат алу үшін ұсынылатын 10 көзден артық емес.

Дереккөздердің сипаттамасы ГОСТ 7.1-2003 сәйкес жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі екі нұсқада ұсынылуы керек: біріншісі-түпнұсқада, екіншісі-романизацияланған алфавит (транслитерация <http://www.translit.ru>). Ескертпе ағылшын тіліндегі мақалаларға әдебиет тек ағылшын тілінде беруге рұқсат.

Романизацияланған әдебиеттер тізімі келесідей болуы керек: автор (лар), (жыл жақша ішінде), транслитерацияланған нұсқадағы тақырып [мақала атауын жақшадағы ағылшын тіліне аудару], ағылшын тіліндегі белгілері бар.

Мысалы: **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde, [The «Self» concept of as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.

Әдебиеттер тізімі мақалада қолданылған кезде ұсынылады.

Бұл бөлімде ескеру қажет:

- ғылымның осы саласында қолданылатын негізгі ғылыми жарияланымдар, зерттеудің озық әдістері келтірілген;
- 2 дереккөзден артық емес;
- соңғы 20 жылдағы әдебиет көздерін пайдалану қажет;

- библиографиялық тізімде зерттеушілер мақаланың тақырыбы бойынша жариялаған іргелі және өзекті еңбектер болуы керек;

- мәтінде келтірілген жұмыстарға сілтемелер [төртбұрышты жақшада] берілген;

Бір бос орын (пробел)

Мақала тілінен басқа екі тілдегі тақырып, авторлар, аңдатпа және кілт сөздер

Reference-тен кейін мақала тілінен басқа екі тілде (қазақ / орыс / ағылшын) орналастырылады.

Бір бос орын (пробел)

Авторлар туралы мәліметтер мыналарды қамтиды:

- Тегі Аты Әкесінің аты (толық), ғылыми дәрежесі, атағы, лауазымы, ұйымы, мекен-жайы, елі;

- e-mail;

- телефон.

Требование для авторов

(для оформления статьи используйте шаблон):

Редакционная коллегия принимает ранее не опубликованные статьи по научно-педагогическому направлению журнала. Статья представляется в электронном формате (в форматах .doc, .docx,) ТОЛЬКО посредством ее загрузки через функционал сайта журнала <https://pedvestnik.ppu.edu.kz/>

Кегль шрифта – 12 (текст таблиц допускается – 10), шрифт – Times New Roman, выравнивание – по ширине текста, интервал – одинарный, абзацный отступ – 1,25 см, поля: верхнее и нижнее – 2 см, левое и правое – 2 см.

Рисунки, таблицы, графики, диаграммы и др. представляются непосредственно в тексте с указанием нумерации и заглавия (Например, Рисунок (Таблица) 1 – Название рисунка). Количество рисунков, таблиц, графиков и диаграмм не должно превышать 20% от всего объема статьи.

Объем статьи (без учета названия, сведений об авторах, аннотации, ключевых слов, библиографического списка) должен составлять не менее 3000 слов и не превышать 5000.

Стоимость публикации статьи составляет 4000 тнг. и производится автором после одобрения научным редактором. Зарубежные авторы без соавторства с отечественными учеными публикуются бесплатно.

Структура статьи:

Первая строка – номер УДК, (универсальная десятичная классификация) выравнивание – по левому краю, шрифт – полужирный.

Вторая строка – номер МРНТИ (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации), выравнивание – по левому краю, шрифт – полужирный.

Один пробел

Автор(ы) статьи – с указанием инициалов и фамилии, при наличии нескольких авторов места работы указываются в виде списка с порядковыми номерами (надстрочный) в последовательности, соответствующей списку авторов, город, страна. Далее – на отдельной строке указывается e-mail автора: при наличии нескольких авторов указывается e-mail только корреспондирующего автора. Корреспондирующий автор обозначается значком*. Представляются обычным шрифтом строчными буквами, выравнивание – по центру, на языке статьи.

Один пробел

Название статьи (Заголовок) должно отражать суть и содержание статьи и привлекать внима-

ние читателя. Название должно быть лаконичным и информативным. Оптимальная длина заголовка – 7–13 слов. Название статьи должно быть представлено на языке статьи. Название статьи представляется полужирным шрифтом, выравнивание – по центру.

Один пробел

Аннотация объемом 150–250 слов составляется на языке статьи (на двух других языках предоставляется в конце статьи после списка литературы).

Структура аннотации включает в себя следующие **ОБЯЗАТЕЛЬНЫЕ** пункты:

- Вступительное слово о теме исследования.
- Цель, основные направления и идеи научного исследования.
- Краткое описание научной и практической значимости работы.
- Ценность проведенного исследования (внесенный вклад данной работы в соответствующую область знаний).

Ключевые слова/словосочетания – количеством 5–7 на языке статьи.

Аннотация и ключевые слова представляются полужирным шрифтом, строчными буквами, курсивом.

Один пробел

Текст статьи

Текст статьи должен включать следующие части:

Введение (обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. В обосновании выбора темы на основе описания опыта предшественников сообщается о наличии проблемной ситуации (отсутствие каких-либо исследований, появление нового объекта и т.д.). Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.)

Материалы и методы (должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов. Характеристика или описание материала исследования включает его представление в качественном и количественном отношении. Характеристика материала – один из факторов, определяющий достоверность выводов и методов исследования. Также должны быть охвачены фундаментальные и новые труды по исследуемой тематике отечественных и зарубежных ученых (не менее 10 трудов), анализ данных трудов с точки зрения их научного вклада, а также пробелы в исследовании, которые Вы дополняете в своей статье).

Результаты (приводится анализ и обсуждение полученных Вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами).

Заключение (обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы).

Информация о финансировании (при наличии).

Один пробел

Список используемой литературы состоит из 10–20 наименований литературы, на которые делались ссылки по мере употребления в статье. Также по желанию автора не более 10 источников, рекомендуемых для получения дополнительных сведений по исследуемой проблеме.

Описание источников осуществляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003

Список литературы необходимо представить в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированным алфавитом (транслитерация <http://www.translit.ru>). Исключением являются статьи на английском языке, в них допускается предоставление литературы только на английском языке.

Романизированный список литературы должен выглядеть в следующем виде: автор(-ы), (год в круглых скобках), название в транслитерированном варианте [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках], выходные данные с обозначениями на английском языке.

Например: **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde, [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraigurov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.

Список литературы представляется по мере использования в статье.

В данном разделе необходимо учесть:

- цитируются основные научные публикации, передовые методы исследования, которые применяются в данной области науки;

- самоцитирований не более 2 источников;

- необходимо использовать источники литературы за последние 20 лет;

- библиографический список должен содержать фундаментальные и наиболее актуальные труды, опубликованные исследователями по теме статьи;

- ссылки на цитируемые работы в тексте даются в [квадратных скобках];

Один пробел

Название, авторы, аннотация и ключевые слова на двух языках, отличных от языка статьи

Размещается после *Reference* на двух языках, отличных от языка статьи (казахском / русском / английском).

Один пробел

Сведения об авторах включают в себя

- Фамилия Имя Отчество (полностью), ученая степень, звание, должность, организация, адрес, страна;

- e-mail;

- телефон.

*Requirement for authors
(Use a template to format the article):*

The Editorial Board accepts previously unpublished articles in the scientific-pedagogical direction of the journal. Articles are submitted in electronic format (.doc, .docx,) ONLY by uploading them via the journal website <https://pedvestnik.ppu.edu.kz/>

The font size is 12 (the text of the tables may be 10), the font is Times New Roman, alignment – to the text width, single spacing, paragraph indent – 1.25 cm, margins: upper and lower – 2 cm, left and right – 2 cm.

Figures, tables, graphs, diagrams, etc. should be presented directly in the text, indicating the numbering and title (e.g., Figure (Table) 1 – Figure name). The number of figures, tables, graphs and diagrams should not exceed 20% of the total volume of the article.

The volume of the article (not including the title, information about the authors, abstract, keywords, bibliography list) should be at least 3000 words and should not exceed 5000.

The fee for the publication of the article is 4000 tng. and is paid by the author after approval by the scientific editor. Foreign authors, if they are published free of charge without co-authorship with domestic scientists.

Structure of the article:

First line – UDC number, (Universal Decimal Classification) alignment – on the left edge, font – bold.

Second line – MRSTI number (Interstate Rubricator of Scientific and Technical Information), left-alignment, bold font.

Single gap

The author(s) of the article – with initials and surname, if there are several authors, the places of work should be indicated as a list with ordinal numbers (superscript) in the sequence corresponding to the list of authors, city, country. Further, on a separate line indicate the author's e-mail: if there are several authors, only the e-mail of the corresponding author is indicated. The corresponding author is marked by *. The authors should be presented in lower-case letters, centred, in the language of the article.

Single gap

The title of the article (Title) should reflect the essence and content of the article and catch the reader's attention. The title should be local and informative. The optimal length of the title is 7-13 words. The title should be presented in the language of the article. The title should be written in bold letters, centred and aligned.

Single gap

An abstract of 150–250 words in the language of the article (in the other two languages, it is provided at the end of the article after the list of references).

The structure of the abstract includes the following MUST paragraphs:

- Introduction about the topic of the research.
- Purpose, main directions and ideas of scientific research.
- Brief description of the scientific and practical importance of the work.
- The value of the research undertaken (the contribution made by the work to the relevant field of knowledge).

Key words/phrases – number of 5–7 in the language of the article.

The abstract and key words are presented in bold, lower case letters, italics.

Single gap

Article text

The text of the article should include the following parts:

Introduction (rationale for the choice of topic; relevance of the topic or problem. In the rationale for the choice of topic, based on the description of the experience of predecessors, a problem situation is reported (lack of any research, emergence of a new object, etc.). The relevance of the topic is determined by the general interest in the study of the given object, but the lack of exhaustive answers to the available questions, it is proved by the theoretical or practical significance of the topic).

Materials and methods (should consist of a description of the materials and progress of the work, as well as a full description of the methods used. The characterisation or description of the research material includes its presentation in qualitative and quantitative terms. The characterisation of the material is one factor that determines the validity of the conclusions and research methods. It should also cover the fundamental and new works on the topic researched by domestic and foreign scientists (at least 10 works),

analysis of these works in terms of their scientific contribution, as well as gaps in research, which you complete in your article).

Results (provide an analysis and discussion of your research findings. Conclusions are given on the results of the study, and the main point is made. This is one of the most important sections of your paper. It should include an analysis of your work and a discussion of your findings in comparison with previous work, analyses and conclusions.)

Conclusion (summarising and summarising the work at this stage; confirming the truth of the assertion made by the author and the author's conclusion on the change in scientific knowledge in the light of the results obtained. The conclusions should not be abstract, they should be used to summarise the results of the research in a particular scientific field, with a description of suggestions or possibilities for further work).

Funding information (if available).

Single space

The list of references consists of 10-20 titles of literature to which references were made as they were used in the article. Also, at the request of the author not more than 10 recommended sources for additional information on the problem under study.

The description of the sources is made in accordance with State Standard 7.1-2003.

The list of references should be presented in two versions: the first – in the original, the second – in romanized alphabet (transliteration <http://www.translit.ru>). The exception is articles in English, they are allowed to provide literature only in English.

The Romanized list of references should look as follows: author(s), (year in parentheses), title in transliterated variant [translation of the title of the article into English in square brackets], the output data with designations in English. The exception is articles in English, they are allowed to provide literature only in English.

For example: **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde, [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraiyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.

The list of references is presented as the article is used.

This section should take into account:

- main scientific publications, advanced research methods that are applied in the given field of science are cited;
- self-citations not more than 2 sources;
- it is necessary to use sources of literature for the last 20 years;
- the bibliography list should contain fundamental and most relevant works published by researchers on the topic of the article;
- the references to the cited papers in the text should be given in [square brackets];

Single space

Title, authors, abstract and keywords in two languages other than the language of the article is placed after *Reference* in two languages other than the language of the article (Kazakh / Russian / English).

One space

Information about the authors include

- Full name, academic degree, title, position, organization, address, country;
- e-mail;
- telephone.

B. Matayev *¹, K. Shalgynbayeva², Z. Kulsharipova¹

¹ Pavlodar Pedagogical University,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

² L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan
matayevba@pspu.kz

Features of the formation of the «Self» concept of students during the Covid-19

Аннотация. / Аннотация. / Annotation. Modern psychological and pedagogical studies of professional training of undergraduate students in the specialty «Pedagogy and Psychology» in online learning conditions increase the relevance of research in the field of the «Self» concept. ...

Кілтi сөздер: / Ключевые слова: / Keywords: «Self» concept, professional training, student, personality, future specialist.

Кіріспе / Введение / Introduction

Self-realization of a future specialist is impossible without creating your own life and professional strategy. Therefore, it is necessary to develop the skills of self-realization and management of individual actions, as society puts forward new requirements for a person – a modern professional, as an active, creative thinker, able to transform his moral potential in changing conditions.

Материалдар мен әдістер / Материалы и методы / Materials and methods

Many researchers (Baumeister et al., 1989; Burns, 1979; Rogers, et al., 1957) describe two types of «Self» – real and ideal, and already a certain type of the «Self» concept can be attributed to the student professional «Self» concept. The concept of the real «Self» corresponds to the idea of «who I am», and the «ideal» – «what I want to be». In many cases, the real and ideal «Self» concept is different, which can lead to both negative consequences (intrapersonal conflict) and positive ones.

Нәтиже / Результат / Results

The ascertaining experiment was carried out on paper in the period from January to April 2020. The participants of the experiment were provided with forms in Kazakh/Russian. All respondents were familiarized with the purpose and objectives of the experiment and warned about the publication of the research results in a generalized analysis of the dissertation work, scientific journals, conferences, etc.

Қорытынды / Заключение / Conclusion

To identify shifts in the above-mentioned criteria for the formation of the «Self» concept of students after the formative experiment, a control experiment will be conducted using the following methods: The methodology «Studying the motives of students' educational activities» by A.A. Rean, the Methodology «Unfinished sentences», the Methodology of M. Kuhn, T. McPartland «Who am I?», the author's questionnaire, essay, «I am the past, I am the present, I am the future» and A.S. Budassi «Self-assessment of personality» on digital media or through the use of various WEB programs. The estimation of the significance of the shifts was studied using the nonparametric Wilcoxon T-test and the sign criterion. Statistical data processing was carried out using the SPSS Statistics 21 program.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі /**Список использованной литературы / References*

- 1 **Матаев, Б.А.** Кәсіби даярлау жағдайында студенттердің «Мен» концепциясын қалыптастырудың ғылыми негіздері: 6D010300: док. PhD ... дис. [Мәтін] – Нұр-Сұлтан, 2022. – 176 б.
- 2 **Матаев, Б.А., Тулекова, Г.М.** «Мен» концепция психологиядағы зерттеу пәні ретінде [Мәтін] // С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ғылыми журналы. – 2019. – №4. – Б. 264-275.
- 3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
- 4 **Бодалев, А.А., Столин, В.В., Аванесов, В.С.** Общая психодиагностика. [Текст] – СПб.: Речь, 2006. – 440 с.
- 5 **Сидоров, К.Р.** Методика Дембо-Рубинштейн и её модификация [Текст] // Вестник Удмуртского университета. – 2013. – №1. – С. 40-43.

References

- 1 **Matayev, B.A.** Kasibi dayarlaw zhagdayında studentterdin «Men» koncepciyasyn kalyptastyrudyn gylymi negizderi: dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya [Scientific foundations of the formation of the concept of «Self» of students in the conditions of professional training: 6D010300: Doc. PhD ... dis.] [Text] – Nur-Sultan, 2022. – 176 p.
- 2 **Matayev, B.A., Tulekova, G.M.** «Men» koncepciya psihologiyadagy zertteu pani retinde [The concept of «Self» as a subject of study in psychology] [Text] // Scientific journal of S. Toraiyrov Pavlodar State University. – 2019. – №4. – P. 264-275.
- 3 **Staines, J.W.** The Self-Concept in Learning and Teaching [Text] // Australian Journal of Education. – 1963. – №7. – P. 172-186.
- 4 **Bodalev, A.A., Stolin, V.V., Avanesov, V.S.** Obshchaya psihodiagnostika [General psychodiagnostics] [Text] – SPb.: Rech, 2006. – 440 p.
- 5 **Sidorov, K.R.** Metodika Dembo-Rubinshtejn i eyo modifikaciya [Dembo-Rubinstein technique and its modification] [Text] // Bulletin of the Udmurt University. – 2013. – №1. – P. 40-43.

Б.А. Матаев^{*1}, К.К. Шалгынбаева², З.К. Кульшарипова¹

¹ Павлодарский педагогический университет,
Павлодар, Республика Казахстан

² Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Республика Казахстан

Особенности формирования «Я» концепции у студентов во время covid-19

Аннотация. *Современные психолого-педагогические исследования профессиональной подготовки студентов бакалавриата по специальности «Педагогика и психология» в условиях дистанционного обучения повышают актуальность исследований в области «Я» концепции. ...*

Ключевые слова. *«Я» концепция, профессиональная подготовка, студент, личность, будущий специалист.*

Б.А. Матаев *¹, К.К. Шалғынбаева², З.К. Құлышарипова¹

¹ Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан Республикасы

² Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан Республикасы

Covid-19 кезінде студенттерде «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыру ерекшеліктері

Аннотация. Дистанцонды оқыту жағдайында «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалавриат студенттерін кәсіби даярлаудың заманауи психологиялық-педагогикалық зерттеулері «Мен» тұжырымдамасы саласындағы зерттеулердің өзектілігін арттырады. ...

Кілтті сөздер. «Мен» тұжырымдамасы, кәсіби дайындық, студент, тұлға, болашақ маман.

Информация об авторах: / Information about the authors:

№	Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ағылшын тілінде
1	Матаев Берик Айтбаевич Философия докторы (PhD), Педагогика жоғары мектебінің оқытушы-эксперті Павлодар педагогикалық университеті Павлодар 140000 Қазақстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Матаев Берик Айтбаевич Доктор философии (PhD), преподаватель-эксперт выс- шей школы педагогики Павлодарский педагогиче- ский университет Павлодар 140000 Казахстан matayevba@pspu.kz +7-7473455595	Matayev Berik PhD doctor, teacher-expert of the Higher School of Pedagogy Pavlodar Pedagogical University Pavlodar 140000 Kazakhstan matayevba@pspu.kz +7-7473455595
2			
3			

Компьютерде терген: С. Пилипенко

Басуға 12.12.2023 ж. қол қойылды.
Форматы 70×100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 6,4 шартты б.т. Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс № 1471.

Компьютерная верстка: С. Пилипенко

Подписано в печать 12.12.2023 г.
Формат 70×100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Объем 6,4 уч.-изд. л. Тираж 300 экз.
Цена договорная.
Заказ № 1471.

Редакционно-издательский отдел
Павлодарского педагогического университета имени Әлкей Марғұлан
140002, г. Павлодар, ул. Олжабай батыр, 60.